

ANTROPOLOOGIA
KESKUS

EESTI
RAHVAKULTUURI
KESKUS

Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme mõju

2025

Autorid: Hanna Eimla ja Madli Oras

Projekti läbiviijad: Hanna Eimla, Madli Oras, Kristiina Pilvet-Petrov, Kristel-Meriliis Vahtra

Kaanefoto: genereeritud tehisintellekti mudeli Google Gemini abil (2025)

Projekti tellija: Eesti Rahvakultuuri Keskus

Raporti kasutamisel palume viidata allikale: Eimla, Hanna, Oras, Madli (2025). Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme mõju. Antropoloogia Keskus.

Antropoloogia Keskus on partneriks ettevõtetele ja organisatsioonidele positiivsete muutuste ellukutsumisel ja arenguks vajalike lahenduste välja töötamisel. Meie uuringutes, konsultatsioonides, koosloomes ja koolitustel kasutatavad inimkesksed meetodid aitavad empaatiliselt edasi oluliste valupunktide mõistmisel ja muudatuste juhtimisel.

Näeme iga juhtumit individuaalsena ning pakume rätsepalahendusi kliendi konkreetsetest vajadustest lähtuvalt. Meie jaoks on oluline teadmispõhise ja kaasava ühiskonna areng ning eesmärkidele keskenduv tegutsemine. Antropoloogiline lähenemine pakub väärtusliku tervikpildi, mis võimaldab esile tulla nii laiematel mustritel kui üksikisiku kogemusel.

www.antropoloogia.ee

Sisukord

Sisukord	3
Sissejuhatus	5
Eesmärk ja uurimisküsimused	5
Meetod ja valim	5
Raporti struktuur	7
Virumaa eripärad	8
Ida-Virumaa	9
Eksootiline “teine”	10
Silmusupist spaadeni	10
Lääne-Virumaa	11
Viru veri ei värise	12
Pilliroost punklaulupeoni	13
Virumaa laste pilk pärimusele	15
Pärimuse mõiste ja liigid	15
Pärimuse funktsioon ja olemus	16
Pärimusse suhtumine	18
Suhtumine ja muutused Ida-Virumaal	19
Suhtumine ja muutused Lääne-Virumaal	20
Pärimuse edendamine ja toetusmeetme mõju	22
Pärimuse positiivne mõju inimestele	22
Pärimuskultuuri sädeinimesed	23
Rõõm sädeinimestest	24
Väljakutsed sädeinimeste hoidmisel	25
Eri osapooled pärimuse edendamisel	25
Viru Instituut	25
Kultuuriasutused ja kohalik omavalitsus	26
Sündmused ja ettevõtmised	27
Ettepanekuid sädeinimeste ja teiste osapoolte hoidmiseks pärimuse edendamisel	28
Laste ja noorte kaasamine	29
Rõõm pärimusega tegelevatest lastest ja noortest	30
Väljakutsed laste ja noorte kaasamisel	32
Ettepanekuid järelkasvu suurendamiseks	34
Pärimuse eri väljendusvormid	35
Rahvamuusika	35
Rahvatants	36
Rahvarõivad	37

Pärimuslik kirjandus	38
Väljakutseid pärimuse edendamisel	38
Ettepanekuid väljakutsete lahendamiseks	40
Pärimuskultuuri toetusmeetme üldine mõju	43
Toetuse piirangud	45
Üleüldiselt eri toetuste piirangutest	47
Ettepanekuid toetusmeetme arendamiseks	48
Uuringu kokkuvõte	50

Sissejuhatus

Eesti Rahvakultuuri Keskus (edaspidi ka ERK) vahendab erinevaid riiklike toetusmeetmeid ja programme kultuuri edendamiseks. Toetuse eesmärgiks on pärimuskultuuriliste eripärade väärtustamine, hoidmine ja edasikandmine järgnevatele põlvkondadele. Üks toetatavatest kultuuriruumidest on Virumaa, mille alla kuuluvad Lääne-Virumaa ja Ida-Virumaa ning mida on erinevate riiklike programmide alt toetatud alates 2010. aastast.

Eesmärk ja uurimisküsimused

2025. aasta augustist detsembrini viis Antropoloogia Keskus läbi uuringu, mille eesmärk on **anda ülevaade Eesti Rahvakultuuri Keskuse Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme tunnetatud mõjust pärimuse säilimise ja jätkusuutlikkuse kontekstis ning analüüsida kogukonna hoiakuid seoses vaimse kultuuripärandi ja identiteediga. Samuti on mõjuanalüüs oluline kogukonnale, et tagasivaatena analüüsida toetust saanud tegevuste mõju pärimuse jätkusuutlikkusele Virumaal.**

Uuring tugineb **kvalitatiivsetel meetoditel**: vaatlustel ning süva- ja grüpiintervjuudel, mis tagavad sügava sissevaate toetuse siht- ja sidusrühmade kui uuritava väljal aktiivselt tegutsevate inimeste isiklikesse kogemustesse.

Uuringus otsisime vastuseid **järgmistele uurimisküsimustele**:

- Kuivõrd on Virumaa pärimuskultuuri toetusmeede täitnud püstitatud eesmäärke?
- Kuidas on toetusmeede mõjutanud piirkonna kultuuriruumi arengut ja piirkondliku identiteedi elujõulisust?
- Kuidas mõtestavad Virumaa elanikud vaimset kultuuripärandit ja kuivõrd oluline on nende jaoks vaimse kultuuripärandi hoidmine?
- Mis aitaks kaasa Virumaa vaimse kultuuripärandi väärtustamisele ja säilitamisele?
 - Millised kitsaskohad vajavad vaimse kultuuripärandi hoidmisel tähelepanu, millised on ootused tulevikuks?

Meetod ja valim

Valimi koostamisel arvestasime eri tüüpi algatuste ja Virumaa eri piirkondadega ja kokku kaasasime individuaalsete intervjuude, grüpiintervjuude ja vaatluste kaudu **kokku 79 inimest**. Keskendusime eelkõige nende osapoolte sisendile, kes on toetusmeetmega otseselt kokku puutunud, kes tegelevad pärimuskultuuriga või kellel on oma positsioonist tulenevalt valdkonna arengus suur roll, kuid vaatluste käigus vestlesime ka kultuurisündmustel osalejatega.

Uuringu sihtrühma kuulusid:

- toetusmeetmest toetust saanud ja taotlusvoorus toetusest ilmajäänud organisatsioonide esindajad
- toetusmeetme hindamiskomisjon
- Virumaa omavalitsuste esindajad
- Virumaa pärimuse edendamise eestvedajad
- Virumaa haridusasutuste esindajad ja kultuuritöötajad
- toetusmeetme mõjualas elavad inimesed, kultuurisündmustel osalejad

Viisime läbi **14 poolstruktureeritud süvaintervjuud**, nii näost näkku kui ka videokõne teel. Intervjuud võimaldasid osalejatel jagada oma kogemusi, ootusi ja hinnanguid. Individuaalintervjuud viisime läbi eestvedajatega, kelle tegutsemine valdkonnas on võtmetähtsusega (sädeinimesed, kodanikuühenduste esindajad jt). Kohalike omavalitsuste esindajatega oli algselt plaanitud teha 2 grüpiintervjuud, kuid kuna välitööd jäid kohalike omavalitsuste valimiseelsele perioodile¹ ning ühise aja leidmine oli keerukas, siis tegime ka osadega neist individuaalintervjuud.

Vaatlusi viisime läbi 2025. aasta septembris **neljal pärimusega seotud üritusel**, kaks Lääne-Virumaal ja kaks Ida-Virumaal:

- 1) Kadrinas Neeruti Seltsi ja Viru Instituudi ühiskonverents “Kõik mina panin paberisse, raiusin kõik raamatusse”, mis keskendus kirjandusele ja kultuuriloole.
- 2) Eesti Rahvakultuuri Keskuse korraldatud “Elava pärandi ja kogukonna mõttetalgud” Mahus, mille eesmärk on innustada osalejaid märkama ja hoidma oma vaimset pärandit, algatada arutelu ja uusi kogukondlike ettevõtmisi.
- 3) Mandoliinijämm Maidla mõisas, kus ansambel MandoTrio eestvedamisel musitseerisid terve päev koos ca 25 mandoliiniharrastajat, kes esitasid õpitud palasid ka õhtusel kontserdil.
- 4) Silmufestival Narva-Jõesuus, kus oli kohal ligi 1000 inimest ning lisaks erinevatele silmudest valmistatud toitade proovimisele, oli kavas ka muusika- ja kultuuriprogrammid ning atraktsioonid lastele.

Vaatluste eesmärk oli näha ja kogeda pärimuse edendamist selle loomulikus keskkonnas, võimaldades tabada ka neid kihte, mida inimesed ise ei pruugi oma kogemustes märgata või osata sõnadesse panna. Vaatluste käigus vestlesime kohalike sädeinimestega, kultuuritöötajatega ning kohalike inimestega. Lühiintervjuud võimaldasid uurida kui oluline on vaadeldavas piirkonnas pärimus ja sellega tegelemine ning kuidas on toetusmeede kohalikku pärimuselu mõjutanud. Kaasasime paikvaatlusel lühiintervjuude kaudu kokku 27 inimest.

¹ Oktoobris 2025

Lisaks viisime veebikõne kaudu läbi **neli grupiintervjuud**. Grupiintervjuud andsid võimaluse koguda kollektiivset tagasisidet ja mõtteid. Rühmaarutelud löid hea pinnase teemade arendamiseks ning üksteise kogemuste täiendamiseks. Viisime läbi ühe grupiintervjuu toetusmeetme hindamiskomisjoniga, kaks grupiintervjuud toetusmeetmest toetust saanud või meetmest ilmajäänud projektijuhtidega ning ühe grupiintervjuu kohaliku omavalitsuse töötajatega. Kokku vestlesime grupiintervjuude kaudu 15 inimesega.

Mõlemas maakonnas toimus lisaks grupiintervjuudele **kaks koosloomelist fookusgruppi**. Tegemist oli aruteludega, mille puhul kombineerisime grupiintervjuud koosloomeliste meetoditega. See tähendab, et lisaks vestlemisele kasutasime erinevaid aruteluvõtteid, harjutusi ja tööriistu (nt visuaalsed vahendid, mõistekaardid jmt). Koosloomeliste fookusgruppide läbiviimine soodustab arvamuste paljusust, osapoolte ärakuulamist ning uute ideede esiletulekut. Koosloomelistesse fookusgruppidesse kaasasime haridus- ja kultuuritöötajaid ning kohalikke sädeinimesi. Kokku oli osalejaid 23.

Raportis välja toodud intervjuude tsitaadid on muust tekstist eraldatud oranži värvi ja jutumärkidega. Anonüümsuse tagamiseks on tekstist eemaldatud viited konkreetsetele isikutele.

Raporti struktuur

Esimeses peatükis kirjeldame intervjuueeritavate välja toodud Virumaa eripärasid. Toome välja nii kahe maakonna ühisjooned kui ka erinevused.

Teises peatükis keskendume “pärimuse” mõistele läbi virumaalase pilgu, tuues ühtlasi välja pärimusse ja pärimuse edendamisesse suhtumise eraldi alapeatükkidena nii Ida- kui Lääne-Virumaal.

Kolmandas peatükis analüüsime pärimuskultuuri säilitamise ja edendamisega seotud rööme ja väljakutseid. Samuti tuleb alapeatükkide juures välja Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme roll pärimuse edendamisel. Kirjeldame, kuidas mõtestab Virumaa pärimuse edendajate kogukond toetusmeetme rolli – milline on tunnetus toetuse mõjust seoses eestvedajate ja kogukonnaga, aga ka haridusvaldkonnas ja laste kaasamise ning pärimuse eri väljendusvormide puhul nagu näiteks rahvamuusika ja rahvatants.

Neljandas peatükis kirjeldame Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme üleüldist mõju ning **viiendas** peatükis toome välja toetusmeetme piirangud ja murekohad.

Alateemade lõppu koondasime ideid ja tähelepanekuid, mis tuginevad nii meiepoolsele analüüsile kui ka intervjuudes kõlanud vahetutele mõtetele. Soovitused on adresseeritud laiale sihtgrupile, hõlmates nii Eesti Rahvakultuuri Keskust, kohalikke omavalitsusi kui ka kultuureestvedajaid ja kogukonda laiemalt. Meie eesmärk on pakkuda inspiratsiooni ning luua pinnas aruteludeks, et leida üheskoos tõhusamaid lahendusi Virumaa pärimuskultuuri edendamiseks, toetussüsteemi arendamiseks ja kitsaskohtade ületamiseks.

Virumaa eripärad

“Kõik maakonnad on kindlasti omapärased, aga ma arvan, et meie oleme veelgi omapärasemad.”

Virumaa on omanäoline piirkond, mis eristub ülejäänud Eestist, kuid varieerub ka maakonnasiselt. Ida- ja Lääne-Virumaast räägiti pigem eraldi, aga iseloomustati ka Virumaad tervikuna. Virumaad peeti **mitmekesiseks** piirkonnaks, seda nii looduse, ajaloo kui ka rahvastiku poolest.

“Kui me vaatame tervet Virumaad, Lääne- ja Ida-Virumaad tervikuna, siis seal on kõike – Peipsirannast Soome laheni. Liivaluited, pankrannik. Loodus. Tööstus. Erinevad tööstusalad, erinevad tööstusmaastikud. Rahvaste paljusus. Hajaasustus. Liigirikkus ja nii edasi. Kõik on olemas, käe-jala juures.”

Toodi välja, et Virumaa on olnud ajalooliselt võrreldes muude Eesti piirkondadega multikultuursem ning et Ida- ja Lääne-Virumaal on **ühine kultuurimälu**, ühine “Virumaa tunne”. Kuigi Ida-Virumaad rohkem, on mõlemat piirkonda mõjutanud **tööstus** ja sellega seoses välja kujunenud kultuurmaastik. Samuti on Virumaa **piiriala**, kus nähakse sõjahirmu akuutsemana kui mujal Eestis. See on oluline muuhulgas pärandivaldkonna seisukohast.

“Siin on nagu selline eesliinil olemine, à la Viru veri ei värise. Et sa oled siin kogu aeg teatud mõttes piiritsoonis, Lääne-Virumaal ehk vähem, [aga] nüüd Ukraina sõja taustal, muuseumivaldkonnas me tunneme seda väga, sest meiega rohkem tegeletakse, me peame ju mõtlema vajadusel ka pärandi evakueerimisele.”

Siiski on piiriala staatust tunda eriti Ida-Virumaa idaosas. Näiteks elatakse Narva-Jõesuus otse piiri ääres, mis tuletab Venemaa ohtu igapäevaselt meelde. Ka vaatlusel kogesime sürreaalset emotsiooni: peredega lapsed nauidavad rõõmsalt laata, samal ajal kui piirivalvetornid Vene piirivalvuritega on vaid lühikese väljavaate kaugusel.

“Elame piiri ääres ja kui olukord muutub, tunneme seda kohe. See hirm on siin päris.”

Veekogudest ei saa Virumaast rääkides üle ega ümber. Meri ja Peipsi järv on Virumaa kultuuri osad ja seda oluliselt mõjutanud. Näiteks oli üks läbivaid märksõnu välitöödel “kala” ning pärandi tähtsa osana nähti nii merenduse ja kalapüügiga seotud oskusi kui ka toidukultuuri.

“Rannakülade rahvastele iseloomulik on ikkagi, et elu käib mere järgi. Kui on võimalik, siis on ikkagi veel ka elukutselisi rannakalureid. Keegi kindlasti suitsetab kuskil kala. See on tavaline, et hommikul tuleb sõnum: “*Palun kalale*”. Järelikult keegi on küla vahel suitsetanud kala. See on eripära, mida sisemaal ei olnud.”

Pärimusega tegelejad rääkisid, et kuna piirkonnas ei ole väga palju pärimuskultuuri harrastajaid, on seal **kerge silma paista**. Kui keegi midagi teeb, on see juba suur asi,

erinevalt näiteks Lõuna-Eesti piirkondadest, kus pärimuse valdkonnas tegutsejaid on märgatavalt rohkem.

“[Kui] Viljandis ma oleks üks mitmesajast, siis selles valdkonnas või selles tegevusalas siin ma olen ikkagi üks kümnest võib-olla. Kas see nüüd on positiivne või negatiivne, on iseasi, aga siin selles valdkonnas välja paista on tunduvalt lihtsam.”

Suuresti leiti, et **Ida- ja Lääne-Virumaa on erinevad piirkonnad**. Seejuures eristatakse sageli Ida-Virumaa ida- ja lääneosa, näiteks Lääne-Virumaa inimesed tajuvad rohkem sarnasusi ja ühtekuuluvust just Ida-Virumaa läänepiirkondadega.

Ainult mõni osaleja väljendas arvamust, et Virumaa identiteet võiks olla ühtsem. Nenditi, et kõige lähemal, mis Virumaa oli n-ö ühinemisele, oli 1990. aastate lõpus ja 2000.

aastate alguses, kui organisatsioon Virumaa Fond ja festival Viru Säru olid veel aktuaalsed. Samas nähti ka hilisema aja vaimse kultuuripärandiga seotud üritustes, näiteks Virumaa tantsupeos, Virumaa ühendamise potentsiaali.

“Ma arvan, et meie viimased Virumaa peod on aidanud liita Virumaa tegelikult kokku ja kasvatada Virumaa identiteeti ja ma arvan, et see on ka üks fookus, millele rõhuda.”

“Idakad peavad end ikka Ida-Virumaaks ja läänekad lääneks. See on juurdunud, seda välja ei saa.”

Ida-Virumaa

Võrreldes ülejäänud Eestiga on üks Ida-Virumaad defineerivamaid omadusi **mitmekeelsus ja -kultuurilisus**. Piirkonnas on elanud ja elab näiteks nii eesti, vene, vadja, isuri kui ka ingeri kultuuri esindajaid. Osalt nähti mitmekultuurilisust intervjuudes rikkusena, kuid osalt ka ohuna eesti kultuurile. Pigem valitseb praegu olukord, kus elatakse kõrvuti, aga mitte tingimata koos.

Nõukogude ajal rajati Ida-Virumaale uusi tööstuspiirkondi ning sellega seoses toodi sisse ka uut venekeelset elanikkonda, keda seostati **juurte katkemise ja identiteedi nõrgenemisega**.

„Kogu aeg räägitakse, et venelasi tuleb lõimida. Aga keegi ei räägi, kuidas meie, eestlased, siin hakkama saame. Kuidas mitte kaduda.“

Seejuures on ka alasid, kus on rohkem pikemaajaliste juurtega inimesi, näiteks lisaku ja Peipsi-äärne piirkond. Eestlased tunnetavad ennast Ida-Virumaal vähemusrahvana ning näevad vajadust rohkem kokku hoida. Neile näib ebaõiglane, et siin pööratakse rohkem tähelepanu muukeelsetele.

“Seda väikest Eesti killukest me siin Ida-Virumaal hoiaime, nii palju, kui meil on võimalik, ja nii palju, kui on neid huvilisi.”

Eksootiline “teine”

Üheks murekohaks joonistus Ida-Virumaa puhul välja teatav **geograafiline tõrjutus**. Näiteks kohtasime ütlust “Eesti lõpeb Rakveres” ja Ida-Virumaa kohta kasutatavat väljendit “teine Eesti”. Osalejate ütlustest võis kohati mõista, et Ida-Virumaad peljatakse.

Teisalt võidakse piirkonda pidada “**eksootiliseks**”, mis muudab selle jällegi atraktiivseks. Just seda nimetas tõmbetegurina üks noor õpetaja, kes mõni aeg tagasi Ida-Virumaale kolis:

“Tulin just sellepärast, et Ida-Virumaa tundus väga huvitav, tundmatu, eksootiline, teistmoodi, väljakutsuv. Minu üks suurimaid hirme oli see, et kogukond on kinni. Aga ma ei ole seda kordagi tunnetanud.”

Noor õpetaja tajus, et ta võeti sisse- ja väljastajana väga hästi vastu ning kohalikud on avatud, soojad ja külalislahked. Sama toodi välja ka Ida-Virumaa koosloomelises grüpiintervjuus: Virumaal on uue elanikuna kergem kogukonda sulanduda kui näiteks Saaremaal, kuid keerulisemaks osutub pikaajaline kannakinnitamine, sest esmasele soojale vastuvõtule peab järgnema oma väärtuse tõestamine.

“Saaremaal pead elama pool elu, enne kui sind omaks võetakse. Siin on vastupidi – võetakse kiiremini, aga pead natuke tõestama.”

“Virumaal on võõral kergem alustada, aga raskem püsima jääda.”

“Kui vanasti oli Narva ka meie enda maakonna mõistes koht, kuhu ei tahtnud eriti minna või ei olnudki asja, [siis] nüüd vaatad, et sinna on väga palju investeeritud, nii see Vaba Lava kui ka need riigikoolid, et see asi seal muutub. Ja ma loodan, et selles tuules Narva-Jõesuu, Sillamäe, Kohtla-Järve ka võtavad sellest kinni ja muutuvad selles mõttes eesti kultuurile lähemale.”

Seoses “teise Eesti” staatusega on Ida-Virumaa saanud riiklikul tasandil **rohkem tähelepanu** ning sellega seoses toodi välja ka mitmeid positiivseid arenguid. Näiteks räägiti sageli Õiglase Ülemineku Fondist ja kõrgemast õpetajate palgast, millega seoses kolib Ida-Virumaale mujalt Eestist rohkem inimesi. See võiks muuta piirkonna vähem kohaks, mida peljata. Samuti loodetakse, et arengud aitavad juurutada rohkem eesti kultuuri.

Silmusupist spaadeni

Ida-Virumaa ei ole ühtne piirkond, vaid nii rahvastiku, kultuuri kui ka looduse poolest mitmekesine. Suuresti tõmmatakse mõtteline joon ida- ja läänepoolse Ida-Virumaa vahele – kui idaosa on rohkem venekeelne ja sealne keskus on eelkõige Narva, siis lääneosa on rohkem eestikeelne ja keskusteks pigem maakonnast väljas asuv Rakvere või isegi Tallinn. Omaette kerkib esile veel Peipsi-äärne ala.

“Ida-Virumaa on ka tegelikult tohutu suur ala. Siin pigem maakonna sees on niisugune nähtamatu joon pärast Jõhvit. Kõik, mis läheb lääne poole, ehk siis Kiviõli ja lisaku ja natuke Toila kanti ka ja see nii-öelda läänepoolne Ida-Virumaa ala vaatab Tallinna poole ja ka Rakvere poole, mis ei ole kaugel.”

Intervjueeritavad peavad Ida-Virumaad **mitmekihiliseks piirkonnaks**, kus üheskoos eksisteerivad tööstuslik minevik, eri rahvused ja rikkalik looduspärand. **Loodusest** rääkides kerkis esile meri, Peipsi järv ja Narva jõgi ning Alutaguse metsad ning **kultuurimaastikust** rääkides tööstuspiirkonnad, Peipsi-äärsed suvilad ning spaad. Näiteks mainiti korduvalt Alutagusele rajatavat spaad. Narva-Jõesuu elanikud jällegi väljendasid uhkust oma ranna, spaalinnaku ja looduslike väärtuste üle.

„Nii ägedat randa kui siin mujal Eestis ei ole – see on number üks olulisus.“

Tähtsaks osaks kohalikust kultuurist peetakse **toidukultuuri**, mis on suuresti seotud kalatoitudega, olenevalt piirkonnast näiteks kas rääbise- või silmutoitudega. Toidukultuuri

“[Silmutoitude tegemine] on küll selline pärimuskultuur, mida antakse, ütleme, et vanemalt tegijalt nooremale edasi. Et seda minu teada kuskil ametikoolis ei õpetata. No ja see oskus kestab meil.”

kohta on tehtud ka sissekandeid vaimse kultuuripärandi nimistusse, mis aitavad pärimust teadvustada ja levitada.

Kultuuritöötajatele tundub, et inimesi on raske üritustele meelitada. Selleks tuleb kutsuda sageli kuulsaid artiste, ja mitmeid aastaid järjest toimuvatel sündmustel läheb aega, et kohalikud need omaks võtaksid ja külastajaskond kasvaks. Samuti on piirkonna

mitmekultuurilisusest lähtuvalt vajadus kultuuri tõlkida, teha see n-ö söödavaks, kohalikele arusaadavaks ja huvitavaks. Kultuuriüritustega seoses räägiti **kultuurikontaktide kadumisest Peterburiga**, mis on kohalikku kultuurielu tugevasti mõjutanud.

“Suur osa kultuurist õitses siin siis, kui piir [Venemaaga] oli avatud. Ja ega meil ei olegi vastu panna, kui meil 130 kilomeetri kaugusel on Peterburi linn, kust tulevadki klassikalise kultuuri valdkonnast oma tipud, nii muusikud kui teatritrupid ja kunstnikud. Ta on ikkagi palju lähemal kui Tallinn. Seda tükki enam ei ole ja tundub, et osa nüüd ei olegi sinna midagi asemele leidnud.”

Lääne-Virumaa

Harjumaa ja Ida-Virumaa vahel olev Lääne-Virumaa jääb võrreldes oma naabritega Eesti kontekstis vähem silma. Harjumaal on Tallinn ning Ida-Virumaa jääb meelde selle eripärade tõttu. Osalejad leidsid, et Lääne-Virumaale osutatakse Ida-Virumaast **vähem tähelepanu** ja et sellega seoses **peavad nad end rohkem tõestama**. Samas tuntakse ise Lääne-Virumaa üle uhkust.

“Me oleme ju siin kahe suure vahel, Ida-Virumaa ja Tallinna vahel, ja vahel on selline tunne, nagu hakkaks maha kukkuma kuskilt tooli pealt, et teistele pööratakse rohkem tähelepanu. Sellepärast Virumaa, just Lääne-Virumaa peab ennast ikka väga tõestama, väljapoole just. Iseenda jaoks me teame, et me oleme jube ägedad.”

Lääne-Virumaal elades võib tekkida tunne, et kuna eestlased ei ole vähemuses nagu Ida-Virumaal, on traditsioone paradoksaalsel kombel kohati isegi raskem säilitada.

Peale Ida-Virumaa võrreldi end ka Lõuna-Eestiga, ehk eelkõige seetõttu, et uuringu fookuses oli pärimus – võrdlejateks olid tavaliselt

pärimusmuusikaga seotud inimesed. Muuhulgas toodi välja, et võrreldes Lõuna-Eestiga jõudsid Lääne-Virumaale kiiremini uuendused ja sellega seoses hääbusid traditsioonid varem. Üks vanemaealine osaleja tõi näiteks pika laua pidude traditsiooni. Tal on mälestused pikkadest jõululaudadest, kus palju räägiti ja lauldi, ja tema isa ehtas isegi maja niimoodi, et saaks laua läbi kahe toa panna. Aga see traditsioon oli tema sõnul selleks ajaks juba hääbunud, kui Lõuna-Eestis veel selliseid pidusid peeti.

“Kui vaadata, kuidas see Setomaa nagu pildile jääb ja ütleme, mõned kohad nagu rohkem, siis Virumaa võib-olla sellel moel mitte.”

“Lääne-Virumaa võib-olla sulandub rohkem sellesse maailmakultuuri. Ida-Virumaal need eestlased, neid on vähem, siis seal nemad hoiavad isegi seda vana arhailist palju rohkem alles kui meil siin lääne pool.”

Viru veri ei värise

Ühelt poolt oli inimestel keeruline virukaid või läänevirukaid iseloomustada. Mitmel puhul leiti, et **eestlased on kogu maal võrdlemisi sarnased** ja läänevirukad teistest niivõrd ei eristu.

“Ega Lääne-Virumaa inimene ei ole võib-olla kuidagi äärmiselt erinev mõne teise maakonna inimesest. Ühed eestlased ju kõik.”

“Virumaal on ka minu teada oma keel, aga see ei kajastu igapäevaelus küll mitte kuidagi ja ega see vist ka väga palju sellest päris eesti keelest ei erinegi.”

Korduvalt toodi välja võrreldes Lõuna-Eestiga seda, et ka keel on põhjaeesti kirjakeelele väga lähedane, mistõttu on virumaa murdeid märgata keerulisem.

“Tapal oli tegelikult ju esimene kirjakeele konverents 1908. Ja seal pandi alus Eesti kirjakeelele. Ja kaks päeva lõunaeestlased ja Tallinna harjumaalased vaidlesid, et mis keel see kirjakeeleks jääb. Ja tegelikult jäeti kirjakeeleks just see Kadrina-Ambla murre. Seesama, mida meie siin praegu räägime.”

Vanemad või muredeteadlikumad inimesed märkavad siiski rohkem ka **erinevusi kohalike murrete ja tänapäeva kirjakeele vahel**. Sellele on kaasa aidanud ka isiklik huvi murrete

vastu või kokkupuude mõne iseloomulikuma murdesõna või murdekeeles teose, näiteks luulekoguga. Üheks näiteks toodi sõna “kanduline”, mida öeldakse iseseisva isiku kohta.

“Kanduline öeldi meie kandis, kui vana inimene sai veel iseendaga hakkama. Või kui laps juba sai endaga hakkama.”

Tulid välja ka jooned, mida peetakse iseloomulikuks just Lääne-Virumaa inimestele (pilt Ida-Virumaa inimesest samavõrra välja ei joonistunud, võib-olla mitmekultuurilisuse tõttu). Mitu osalejat mainis läänevirukate omadusena **isepäisust ja jonni**. Öeldi, et näiteks võrreldes lõunaeestlastega soovitakse rohkem ise tegutseda. Asju soovitakse teha hästi ja omamoodi (näiteks toodi siin meeste tantsupidu, aga ka Rakvere jõulukuused). Asjade ära tegemise soovi seostati ka väljendiga “**viru veri ei värise**”, mida kasutati intervjuudes korduvalt.

Eriarvamusi leidis selle kohta, kas inimestele meeldib rohkem omaette või ühiselt tegutseda. Kuigi mitmel korral nimetati, et läänevirukad **tahavad sageli omaette nokitseda**, tuli olulise piirkonda iseloomustava joonena välja ka **kogukondlikkus ja koostöö**. Leiti, et inimestel on **tugev kohaidentiteet**.

“Pigem ma ütleks, et tugevad kogukonnad ja inimesed, kes sinna kogukondadesse kuuluvad, neil on selline äratagemise *vibe* sees, et nad tahavad asju teha ja tahavad neid hästi teha. Kas see nüüd eristab, aga kuna ma ise olen siitkandist pärit, siis minu jaoks see ongi see viru värk nii-öelda, et viru veri ei värise.”

“Kui ma soovin midagi korraldada või teha, siis ma juba tean neid inimesi, kelle poole pöörduda. Ehk siis koostöö tegelikult on väga-väga kerge tulema. Ei ole, et ma pean hakkama kedagi nüüd anuma ja paluma, et kuule, teeme, vaid ikkagi üldjuhul kõik [ütlevad]: “Muidugi, ikka teeme.”

Pilliroost punklaulupeoni

Lääne-Virumaa üks tunnus on sealne loodus, mis mõjutab ka kohalikku kultuuri, pärimust ning identiteeti. Selle väga tähtsaks osaks on **meri**, millega on seotud rannakülad ja pilliroo

kasutamise traditsioon. Samuti mainiti paekivi ja savi kasutamist mereäärse piirkonna tunnusjoonena.

Öeldi, et kultuuri saab tarbida piisavalt, eriti nüüd, kus on valmimas Ukuaru kontserdimaja ja ei pea enam teatud tüüpi ürituste jaoks Jõhvi või Tallinna sõitma.

“Mis meid iseloomustab või mis minule tundub Lääne-Virumaa puhul eriline, on ikkagi see meie loodus, meie Lahemaa, meie rannajoon. Ja ma arvan, et see on kuidagi meie identiteedis ehk sees ka.”

Lisaks väärtustavad uuringus osalejad Lääne-Virumaa **ajaloolisi paiku ja pärandkultuuri**

objekte, mille juurde kulgevate matkaradade ja avaldatud infomaterjalide üle väljendati uhkust. Korduvalt nimetati Palmse, Sagadi ja Vihula mõisa, mis on hästi säilinud ja mille poolest piirkond on ka mujal tuntud. Samuti toodi välja Rakvere Tarvas, linnus ja muuseum.

Kultuurielus toodi välja näiteks Rakvere teater ja tuntud kunsti- ja kultuuritegelased, kes on piirkonnaga seotud, nagu Arvo Pärt. Virumaalt pärit kultuuritegelaste hoidmine ja tutvustamine on oluline osa viru pärimuse

edasikandmisest. Veel nimetati Lääne-Virumaa eripäradena pika ajalooga rahvatantsuansamblit Tarvanpää, kunagist folkloorifestivali Viru Säru, rahvariideid, rahvatantsu, rahvamuusikat ja pillimängu, murdekeelte uurimist, kalandust, Porkuni spaad ja muuseumi ning Rakvere nii-öelda uut pärandit, näiteks jõulukuuse installatsioonid, linnapäevad (ehk kreisilaat), meeste tantsupidu, punklaulupidu ja ööjooks.

“Ma ei tea, et kuskil mujal maakonnas oleks sellist mõisade kooslust, kes omavahel nii-öelda harmoneeruvad ja teevad koostööd.”

“Mis mulle väga avaldas muljet – nüüd on seda muidugi vähemaks jäänud – eriti Rakvere puhul, oli toona just nii-öelda selle uue pärandi tekkimine, see kuulus jõulukuusk, mida käidi üle Eesti vaatamas, või julgus teha asju teistmoodi. On see siis Festheart, meestetants või punkpeod või nii edasi. See on olnud silmatorkav.”

Mahu rannakülas toimunud “Elava pärandi ja kogukonna mõttetalgutel” toodi Lääne-Virumaa mereäärsete alade eripäradest välja näiteks purjetamine ja purjekate valmistamine, rannakultuurifestival “Sõbralaat”, adru kasutamine aianduses, roo kasutamine, pilliroofestival, räimetoidud, ranna-viru keel, seltsitegevus, Samma hiis, puskari ajamine ning muusika valdkonnas ka merelaulud ja roopilli kasutus. Just pillirooga seotud tegevustes ja esemetes nähti olulist rakendamata potentsiaali pärimuse edendamisel. Näiteks toodi esile vajadus roopillide valmistamise oskust sihipäraselt arendada ja levitada, kuna praegusel hetkel on vastavaid õpetusi napilt.

Virumaalaste pilk pärimusele

Pärimus on subjektiivne konstruktsioon, mis hõlmab mitmeid tahke, mistõttu jäid mitmed uuringus osalejad pärimuse defineerimisega hätta. Virumaalased näevad pärimust ühtaegu identiteedi kui ka argielu olulise osana. Märgatakse, et tänapäeva ühiskonnas on pärimuse olemus ja funktsioon muutunud, kuid endiselt on tähtis kogukondliku ühtsuse loomine ja kaasamine. Ida-Virumaa mitmekeelsus ja -kultuurilisus mõjutab väga ka pärimuselu: eestlased näevad pärimust pigem eesti asjana ning vene emakeelega virumaalased rõhutavad, et kõikide kultuur on tähtis. Samuti tõuseb Ida-Virumaal esile pärimuse roll sotsiaalse integratsiooni tööriistana, mis nõuab tasakaalustatud lähenemist nii eestluse kui ka teistest rahvustest kohalike kultuuripärandi väärtustamisel.

Pärimuse mõiste ja liigid

“Pärimuse” mõiste puhul on oluline mainida, et palju räägitakse läbisegi “pärimusest” ja (vaimsest) “kultuuripärandist” ning harvemal juhul ka “pärandkultuurist”, ega osata mõistatel nii täpset vahet teha. Ennekõike on paljude virumaalaste jaoks pärimus siiski **midagi põlvest põlve edasi antavat ja hoitavat** – see on elav side mineviku, oleviku ja tuleviku vahel.

“Vaimne kultuuripärand tähendab midagi sügavamat ja võib-olla vastutusrikkamat kui lihtsalt kultuuripärand. Et ma võtan mingisuguse sügavama teadmise ja teadlikkuse sellest pärimuskultuurist. Siis kannan seda ka edasi.”

„Traditsioon ei ole surnud asi, vaid just elus – see, mis eksisteerib meie seas. Väga tähtis on teada oma juuri ja anda need lastele edasi.“

Pärimus on **osa inimeseks olemisest** ja on **tugevalt seotud identiteediga**. Mitmed intervjueeritavad tõid välja, et pärimus on teadmine, kes sa oled ja kust sa tuled. Sealhulgas toodi intervjuudes palju välja oma suguvõsa ajalugu ehk kodulugu kui pärimuse alaliiki ja selle uurimise tähtsust.

“Virumaa pärimust otseselt ma ei oskagi [nimetada], aga need lood, mis mul vanaema rääkis, kui ta õmbles, neid ma olen ikka püüdnud edasi anda nii oma peres kui ka üritustel, kus on mind palutud ajaloost rääkima. Lugusid, mis on tulnud minu vanaema kaudu, kuidas tema peres mingid asjad toimusid või toimisid või juhtusid. Et see suuliselt jätkuks. Eks kindlasti iga põlvkond paneb juurde, läheb meelest ära, muutub ajas, aga et see põhi jääks alles.”

Kõlama jäi, et pärimus on **seotud igapäevaga** ning kuigi kõige nähtavamad pärimuse liigid on tihtipeale rahvatants, koorilaul, käsitöö, rahvarõivad ja (rahva)muusika, siis ka argielulised valdkonnad nagu keel ja murded, lugude jutustamine, toidukultuur, töövõtted

vajavad tähtsustamist. Samuti toodi välja olulise suulise kultuuri osana kõnekäände, muinasjutte, aga ka vanu hoiakuid ja uskumusi, mis kujundavad kohalikku maailmapilti.

“Kõik, mis igapäevaelu juurde kuulub, ongi pärimus.”

Ühe olulise pärimuse liigina toodi palju välja ka **(vanu) pille**, näiteks mandoliin, karmoška, kannel. Samas tekitas see arutelu, et miks osad pillid, näiteks enamus puhkpille, pole pärimus ja teised, näiteks vene kultuurist tulnud karmoška, jälle kuuluvad pärimuse hulka. See viis omakorda küsimusteni, kes otsustab, mis kuulub pärimuse hulka ja millal on konkreetne komme või ese piisavalt vana, et olla pärimuse osa.

“Kui see esimene põlv[kond] alles hakkab sulle midagi [edasi õpetama]- siis see veel nagu ei ole pärand, eks. Selleks, et ta muutuks pärimuseks või pärandiks, peaks ta ikkagi üks, kaks, kolm põlvkonda olema aktsepteeritud. Ma ei saa öelda, et Meie Mees ei ole kunagi pärimusmuusika onju. Aga täna veel ei ole.”

Pärimuse funktsioon ja olemus

Olulise nähtusena toodi välja **pärimuse funktsiooni ja olemuse muutumine**. Pärimus muutub ja seguneb teiste kultuuridega (nt mardipäev ja *halloween*), aga sümbolid jäävad samaks. Nii tõid mitmed pärimuse edendajad välja, et pärimus on elav protsess, mitte lõpetatud asi. Mitmeid oskusi, mida varem oli igapäevaelus vaja ja olid seetõttu loomulikud, ei ole enam tarvis, näiteks teatud põllutööd, aiatööd või ka toiduvalmistamise viisid. Sellepärast teadvustatakse neid nüüd rohkem vaimse kultuuripärandina, mida on tarvis säilitada ja teises vormis edasi anda. Siinkohal on **oluline roll Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetmel**, mille abil on võimalik traditsioone ja oskusi levitada ja/või **taaselustada**. Samuti tõi üks kirivööde kudumise entusiast välja, et isegi kui kirivöö kudumise funktsioon on muutunud, ostavad kirivöö kudumise huvilised üha rohkem endale ka koju raamid ja tegelevad sellega pärast koolitust edasi.

“Minu jaoks on rahvakultuur see, mis elab, mitte see, mis on kuskil purki pandud. See muutub koos ajaga, nii nagu inimesed muutuvad.”

“Kahjuks ongi nii, et kirivöö kudumine ei ole enam igapäevane tegevus. Me ei pea enam, kui me mehele läheme, neid võõsid tegema. Aga on palju noori, kes on huvitatud – tuleb luua võimalused, kus nad saavad seda omandada.”

„Pärimus peab olema tänapäeval söödav. Kui villane torgib, siis laps ei pane seda selga. Sama on laulude ja tantsudega – neid tuleb mugandada, et nad oleksid elus ja omased.“

Pärimuse muutumine on oluline ka pärimuse jätkusuutlikkuse seisukohast. Aruteludest tekkis mõistmine, et pärimuslikkus ei seisne üksnes traditsioonide säilitamises, vaid ka loovuses ja mugandamises.

“Vanasti inimesed ka ei teinud asju nii, nagu sada aastat tagasi. Nad tegid paremini, uhkemalt, ilusamalt. See muutumine ongi pärimuse loomulik osa.”

Väga tugevalt tuli intervjuudes esile **kogukondlikkuse olulisus** pärimuses. Leiti, et pärimus peab olema **kaasav**, ja toodi näiteid nii koosmängust, kooslaulmisest kui ka lugude jutustamisest.

Ühtlasi nähti pärimust **Ida-Viru kontekstis kui integratsiooni ja identiteedi tööriista**, mille abil on võimalik leida kohalike muukeelsete ja eestlaste ühisosa. **Muukeelsed kohalikud Ida-Virumaal** leiavad, et rahvusest olenemata on oma juurte tundmine oluline, kuna siis austatakse tõenäolisemalt ka teisi kultuure.

„See mitmekesisus – seda peab kindlasti toetama riiklikul tasandil. Selline kultuuridevaheline kooselu rikastab kultuuri. Kui inimene tunneb oma juuri, suhtub ta lugupidavalt ka teistesse kultuuridesse.”

„See ei ole ainult kultuur, see on ellujäämine. Kui me oma pärimust ei hoia, siis hoiavad teised – oma narratiiviga.”

Seejuures on oluline, et **Ida-Virumaal elavad eestlased** rõhutasid rohkem pärimuse seost **eestlusega**. Virumaa pärimuse hoidmist peetakse rohkemaks kui kultuuritegevuseks

– see on ellujäämise ja identiteedi küsimus. **Muukeelsed** Ida-Virumaal leidsid aga, et ka **teised kultuurid**, sh vene pärimus on oluline, ning on oluline väärtustada Ida-Virumaa **mitmekesisust**.

“Meil on erinevad rahvused, aga iga rahvusselts on omaette väärtus. See on osa meie pärimusest.”

Samas tõstasid küsimused sellest, mis on “päris” ja “õige” pärimus ning mis on “kunstlik” pärimus. Kui mitmed rõhutasid pärimust kui osa igapäevaelust, siis

teised tõid välja, et reaalselt on pärimus tihti vaid sündmustega seotud ja hoopis kunstlik. Näiteks kantakse rahvarõivaid vaid laulu- ja tantsupidudel, muul pidulikul sündmusel ei ole rahvarõival enam kohta. Laulupidudel tuleb kogu Eesti rahvas kokku, et koos laulda, aga sünnipäevadel ja perekondlikel koosviibimistel lauldakse koos üha vähem. Ka Mandoliinijämmil arvas üks osaleja, et mõnevõrra on selle ürituse puhul tegemist siiski kunstliku pärimusega, sest üritusel on väga selge raamistik ja mängitavate palade kava on konkreetselt paika pandud.

“Mitte see, et keegi ütleb, et nüüd mängime [pala] kolm korda läbi. Kuigi see on ka okei, sest kontsert on tulemas, aga päris pärimus peaks tulema enda seest, loomulikult. Keegi jämmib, teised kuulmise järgi tulevad kaasa.”

Ka eelpool mainitud pärimuse funktsiooni muutumine viib **pärimuse kunstlikuks muutumiseni**. Näiteks kirjeldas üks osaleja, kuidas mitmed tänapäeval laste laulumängudena tuntud laulud olid varem mõeldud hoopis mehele saamiseks. Just funktsiooni muutumise tõttu toimub ka pärimuse edendamine ise mitte loomulikul viisil, vaid läbi **tahtejõu**: tänu eestvedajate ning kogukonna pühendumusele.

Pärimusega tegelevatele **entusiastidele** on **pärimus kui elustiil** ja pärimuse edendamine on **“kas just töö, vaid pigem elustiili küsimus”**. Mõned eestvedajad leiavad, et pärimus on väga isiklik teema ja seda ei saa kellelegi peale suruda. Samas saab südamega asja juures olev inimene ka teisi kaasa tõmmata. Pärimus saabki sageli natuke vanemas eas tähtsaks. Üks kohalik sädeinimene kirjeldas pärimusega tegelemist kui midagi, mis talle endale väga meeldib ja mistõttu ta seda ka teistega jagada soovib.

“Kui sulle midagi väga meeldib, siis sa tahad, et teised ka seda kogeksid.”

Samas võib kõrvaltvaatajatele pärimus kohati näida eksklusiivse **luksuskaubana**, mille harrastamine nõuab aega ja sügavat sisseelamist, mistõttu see jääb justkui kaugeks igapäevaelu praktikast. See mulje tekib sageli seetõttu, et pärimuslikud tegevused – olgu need siis käsitöö, pärimustantsud või murdekeeke hoidmine – toimuvad tihti spetsiifilistes ringkondades või üritustel, mis ei ole alati laialdaselt nähtavad. Inimesed, kes seda valdkonda veavad – sädeinimesed – võivad seetõttu kõrvaltvaatajale paista justkui salaseltsi liikmed: nad tunnevad “koodi” (regilaulu eripärad, tantsusammud, murdekeeke peensused) ning jagavad seda vaid omavahel, tekitades seeläbi eemalt vaadates pisut salapärase kogukonna aura. Selline vaade ohustab pärimuse üldrahvalikku olemust, jättes selle justkui kitsa eliidi või harrastajate pärusmaaks, mitte aga elavaks ja kõigile kättesaadavaks kultuuripärandiks.

Pärimusse suhtumine

See, kuidas pärimuse väärtustamist kodukohas või piirkonnas laiemalt hinnatakse, varieerub võrdlemisi palju. Nooremad sädeinimesed näevad pigem positiivseid arenguid, et pärimust on varasemast rohkem näha ja et huvi selle vastu on kasvanud. Need, kes on pärimuse valdkonnas pikaajaliselt tegutsenud, kipuvad nägema jällegi teravamalt järelkasvu probleemi, mis on aja jooksul süvenenud.

Leitakse, et kuigi edasiantavat pärandit ja tegevusi on palju, **on vaimse kultuuripärandi teadvustamises palju arenguruumi**. Üks takistus on see, et inimesed ei mõista igapäevaseid tegevusi pärimusena enne kui keegi teine sellele tähelepanu pöörab. Pärimuse edendajad näevad enda rollina teadlikkuse tõstmist.

Pärimuse valdkonnas tegutsejaid väsitab ja frustrerib see, et nad **peavad end pidevalt tõestama**, sealhulgas kohalikule omavalitsusele ja toetuste jagajatele. Sageli arvatakse, et pärimuse näol on tegemist “tiluliluga”, mis on tore, aga mitte tõsiseltvõetav. Frustreerivad on olukorrad, kus näiteks soovitatakse pärimuse asemel hoopis digipädevust arendada, või kui kohalik omavalitsus valdkonda rahaliselt ei toeta, ent “uhkustab” selle üle endale sobivatel hetkedel, näiteks

“Ma arvan, et vaimse kultuuripärandi teadvustamine alles kogub meil hoogu, on alles üsna lapsekingades. Eks me ise peame seda edasi kandma ja teadvustama inimesi ja sellele tähelepanu pöörama. Meil on väga palju selliseid tegevusi ja pärandit, mida edasi anda.”

laulupeo rongkäigul. Samuti tundub osale Lääne-Viru pärimusmuusika harrastajatele, et rahvamuusikapidu jääb laulupeo varju.

“Kõik see, mis ei ole laulupeo ajal laululaval, tundub kuidagi nagu mingi kõrvalnähtus.”

Virumaa pärimuse eestvedajad tunnevad, et kuigi tõestamise vajadus on probleemiks üle Eesti, peavad nemad end eriti tõestama, kuna on levinud **suhtumine, et Virumaal ei ole pärimust**. Nad on kohanud arvamust, et pärimus on Eestis Viljandis ja Setomaal. Palju võrreldigi Virumaad Lõuna-Eestiga, kus on tugevam pärimusega seotud traditsioon, näiteks mängivad noored rohkem rahvapille. Üks Ida-Virumaa sädeinimene kirjeldas, kuidas ühes tööühmas arutati, et mis teemadega võiks Ida-Virus üldse tegeleda, siis

“Mulle väga soliidset öeldi [ühes tööühmas], et tead, et kultuuripärand Eestis on Viljandis.”

Välja toodi ka seda, et **oma juuri ja pärimust hakatakse sageli teadlikumalt hindama just Eestist eemal elades**. Välismaal elamine avardab silmaringi, tekitades samaaegselt

“Ma näen, kuidas need eesti pered [välismaal] õhkavad tegelikult selle keele ja kultuuri järele. Seal ainult hüüa üks kord maha – *kuulge, tantsime ühel õhtul laulumänge* – tuba täis. Kui ma lähen siin [Eestis] kuskile külakeskusesse, ütlen, et *tantsime ühel õhtul laulumänge*, siis kui seda kogukonna hingamist ei ole, siis seal ei ole kedagi, siis võin seal olla viie lapsega umbes.”

igatsuse emakeelse keskkonna ja traditsioonide järele. Üks pärimuse edendaja tõi välja selge kontrasti osalusaktiivsuses: kui väliseesti kogukondades tullakse pärimusega seotud üleskutse peale suure entusiasmiga kokku, siis Eestis võib sarnane algatus ilma tugeva ja toimiva kogukonnatundeta põrkuda osalejate puudusega. Seega toimib distants kodumaast sageli

kultuurilise identiteedi tugevdajana, muutes pärimuse iseenesestmõistetavast nähtusest väärtuslikuks ühenduslülaks.

Ühtlasi joonistus välja **erinevus kohaliku ja välise väärtushinnangu vahel**. Kohalik elanikkond tajub oma kultuuripärandit igapäevase ja iseenesestmõistetavana (nn argistumise efekt) ning ei pruugi hinnata enda kodukoha pärimust ja pärimusega tegelemist nii nagu väljastpoolt tulijad, kes näevad Virumaa pärimuses midagi unikaalset. Nii tõi üks pärimuse edendaja välja, et kohalikud ei hinda tema tegevust nii nagu külastajad mujalt:

“Kuidas öeldakse, et ükski inimene pole kuulus omal maal, et kipub nii olema, et ikkagi see kaugemakandi rahvas [hindab pärimust ja pärimuse eestvedajaid].”

Suhtumine ja muutused Ida-Virumaal

Nagu eespool mainitud, rõhutasid Ida-Virumaal venekeelsed osalejad pigem eri rahvusrühmade kultuuri tähtsust ja **vajadust toetada kõigi pärimuse säilitamist**.

Väärtusena toodi välja näiteks seda, kuidas Narva Rahvaste Majas tegutsevad koos eri rahvus- ja kultuuriseltsid.

Eestlased aga näevad, et eesti pärimuse edasiandmiseks teistele on tarvis Ida-Virumaal **pärimuskultuuri pidevalt tõlkida ja vahendada** ning Eesti Rahvakultuuri Keskuse vahendatud toetusmeede annab selleks hea võimaluse.

„See mitmekesisus – seda peab kindlasti toetama riiklikul tasandil. Selline kultuuridevaheline kooselu rikastab kultuuri.“

Ida-Virumaa kontekstis toodi ühelt poolt välja, et **pärimust kohtab varasemast rohkem**. Jagati kogemusi, kuidas eesti pärimusmuusikud mujalt käivad senisest enam Ida-Virumaal esinemas, samuti püütakse kooliõpilasi viia rohkem mujale Eestisse, kus nad saavad pärimuskultuuriga paremini tuttavaks. Eelkõige räägiti sellest seoses venekeelsete õpilaste kokkupuutega eesti pärimusega. Lisaks eesti pärimusele toodi venekeelsete osalejate poolt välja ka seda, et nende pärimusega tegelejad on saanud hoogu juurde.

“Nad on, mulle tundub, saanud kuidagi uut hoogu sisse. Julgevad jälle teha rohkem ja tunnetavad, et Eesti nagu toetab. See vaikselt tuleb rohkem nähtavale, meil on tekkinud mõned uued kollektiivid, kes tegelevad sellise, laiemas laastus slaavi pärimusega.”

“Siin oli palju keskkooliõpilasi, vanemaid õpilasi, kes juba teadlikult oskasid suhestuda pärimusteemaga. Praegu on pigem põhikooliealised, keda rohkem vanemad võib-olla torgivad tagant.”

Teisalt täheldati maakonna lääneosas, Lüganuse valla kontekstis tendentsi, et **suhtumine pärimusse on muutunud leigemaks**. Üks pärimuse valdkonnas tegutseja leidis, et kui 15-20 aastat tagasi oli pärimusega tegelemine populaarsem, on see vahepeal värskust ja huvi kohalike inimeste hulgas kaotanud. Seda seostati osalt kohaliku keskkooli kadumisega.

Suhtumine ja muutused Lääne-Virumaal

Lääne-Virumaa inimesed tõid välja, et nende kodukohas või piirkonnas **väärtustatakse vaimset kultuuripärandit** ning üldjuhul tuntakse selle üle uhkust. Seda võis täheldada eelkõige nende hulgas, kes seostavad vaimset kultuuripärandit koduloo või laiemalt traditsioonide hoidmisega. Lisaks sädeinimestele rõhutas ka üks kohaliku omavalitsuse esindaja, et lääne-virukad on oma päritolu ja pärimuse üle uhked.

“Üldiselt meil on piirkond ikkagi väga-väga rikas pärandkultuuri poolest ja sellesse suhtutakse inimeste poolt ja asutuste poolt väga-väga tõsiselt.”

Mitmed pärimuse edendajad leidsid, et **suhtumine pärimuskultuuri on viimase kümne aasta jooksul paranenud**. Näiteks tajuti, et harrastajate hulk on kasvanud ja et ollakse rohkem teadlikud juhendajatele palga maksmise olulisusest. Oluline roll on olnud seejuures erialaseltsidel, aga ka laulu- ja tantsupidude traditsioonil.

“Meie oma kultuuritraditsioonid on siinjuures väga palju kaasa aidanud, laulu-, tantsupeo traditsioon. Juba võrreldes sellega, mis siin varasematel kümnenditel suhtumine on olnud, ma ütleks, et on paranenud, et inimesed väärtustavad rohkem ehk oma pärandkultuuri.”

Võrreldes Ida-Virumaaga on Lääne-Virumaal **pärimusse suhtumises spetsiifilisi probleeme vähem**. Lääne-Virumaal ei toodud välja, et pärimusse suhtutakse kuidagi negatiivselt, samas ei tähenda see, et uuringus osalejate arvates murekohti ei ole. Lääne-Virumaa murekohad ei ole aga vaid maakonnale ainuomased, vaid pigem üleüldised. Probleemaatiliseks peetakse rahastust ning eestvedajate nappust, kellele teema piisavalt korda läheks, mida puudutame ka järgnevates peatükkides.

“Suhtumine [pärimusse] emotsionaalsel tasandil on alati tore ja hea, aga kui me räägime nüüd rahastusest, siis see on hoopis teine teema. Aga see ei erine sellest, mis kuskil mujal on, et kultuur on alati selline natukene vaeslapse rollis nii-öelda.”

Pärimuse edendamine ja toetusmeetme mõju

Pärimuse edendamine on mitmetahuline valdkond, mis pakub nii rõõmu kui muresid. Väga mitmed osalejad tõid välja, et pärimusega tegelemine **toetab vaimset tervist** ning pärimus **aitab kogukonna kokku tuua**.

Oluline roll pärimuskultuuri edendamisel on **sädeinimesed ja eestvedajad**, kuid nende hoidmisel on rida väljakutseid. On hädavajalik tagada, et toetusmeetmed aitaksid katta nii sisulise töö kui ka korralduslike tegevuste vajadusi, et pärimusega tegelemine ei jääks ainult üksikute entusiasmi kanda.

Lisaks sädeinimestele on Virumaa pärimuse edendamisel roll ka **teistel osapooltel** - Viru Instituudil, kultuuriasutustel, muuseumitel, aga ka kohalikul omavalitsusel. Samuti mõjutavad pärimuse jätkusuutlikkust erinevad pärimusega seotud üritused ja festivalid ning üleriigilised ettevõtmised. Mida tugevam on võrgustik erinevate tegijate vahel, seda mitmekesisem ja nähtavam on Virumaa pärimuskultuur laiemalt.

Kolmas suur teema pärimuse edendamisel keskendub **laste ja noorte kaasamisele**: rõõm pärimusega tegelevatest lastest ja noortest on suur, kuid muretsetakse, kuidas järelkasvu suurendada ning noortes rohkem pärimuse vastu huvi tekitada.

Pärimuse elujõulisust mõjutab ka see, **kuivõrd süsteemselt suudetakse teadmisi koguda, talletada ja erinevatele sihtrühmadele edasi anda**. Virumaa pärimuse eri väljendusvormidena tõusevad Virumaa kontekstis silmapaistvalt esile rahvatants, rahvamuusika, rahvarõivad.

Pärimuse positiivne mõju inimestele

Pärimusega tegelemisel on harrastajatele positiivne mõju: see **toetab vaimset tervist**. Mõju võib tulla teadmisest, et tehakse midagi tähtsat ja panustatakse vaimse kultuuripärandi säilitamisse, aga ka lihtsalt tegemise ja koostegemise rõõmust. Näiteks hakkas (koos)tegemise rõõm silma väga tugevalt Mandoliinijämmil, kus entusiastlikud osalejad tundsid muusikast rõõmu ja leidsid, et niimoodi seltskonnas muusika tegemine on lõbus.

“Selles nii-öelda igapäeva, võib-olla natuke rusuvas kohati, maailmas, needsamad harrastusteatrid, pasunakoorid, see kõik ongi see valgus, mis meile annab jõudu ja energiat edasi minna ja sisemise stabiilsuse just vaimse tervise jaoks ja et me oleksime terved ja õnnelikud.”

Üks positiivseid aspekte pärimusega tegelemise juures on **kogukonnatunne**, mis võib olla seotud kindla paigaga, aga võib tekkida ka suuremast piirkonnast pärit pärimuse harrastajate vahel. Kogukonna tugevdamisel nähakse Virumaa toetusmeetmel suurt rolli: toetuse abil korraldatud sündmused toovad kohalikud kokku ja see omakorda loob ühtsema kogukonna. Tugevat

kogukonnatunnet ja ühtse eesmärgi nimel tegutsemist oli tajuda näiteks Kadrina pärimuskonverentsil kui ka Mahus. Leiti, et Virumaal leidub kohti, kus on tugev kogukond ning lihtsam on inimesi kokku tuua väiksemates paikades.

“Väikestes kohtades on kogukondlik vaim tugev. lisakus ja Kiiklas tehakse oma lavastusi, käsitööd, regilaulu. Linnas on seda palju raskem tekitada.”

Samuti väärtustatakse **koostööd piirkonna eri tegijate vahel**. Näiteks rääkis üks kohalik vaimse kultuuripärandiga seotud ürituste

korraldaja, kuidas ta kaasas oma tegemistesse ühe teise küla käsitöömeistri. Üks rahvapillimängija jagas aga rõõmu Lääne-Virumaa rahvamuusikapäevast, mis toob maakonna pillimängijad kokku ja aitab luua ühtekuuluvustunnet:

“See on meie vaatest väga tore traditsioon, kõik maakonna inimesed, erinevad pillimängijad tulevad kokku, on ühiskava ja siis iga kollektiiv saab mingi oma aja, et ka selline tore viis, kuidas nii-öelda võrgustuda või näha ja kuulda teisi. Liiga palju selliseid üritusi tegelikult ei ole, kus kõik tuleksid kokku.”

Pärimusega seotud rõõmu allikateks on mitmed positiivsed arengud, mis Virumaal on toimunud. Näiteks **teadvustatakse mõistet “pärand”** rohkem kui varasemalt, on tehtud uusi sissekandeid vaimse kultuuripärandi nimistusse, murdekeelte uurimine ja kogumine on muutunud populaarsemaks, piirkonnas on hakanud koos käima uued tantsuklubid. Leiti, et iga algatus on tänuväärne ning eeskuju on nakkav.

“Kui sa algatad midagi toredat, põnevat, siis ta levib. Ja kuskil mujal võib-olla ta saab veel suurema hoo sisse.”

Toetusmeetmel nähakse olulist mõju **kohaliku identiteedi tugevdamisel**. Samuti suureneb teadlikkus endast kui pärimuse kandjast. Sellega kaasneb omakorda uhkus enda kui pärandikandja üle, kui inimene teadvustab, et midagi tema jaoks igapäevast on vaimne kultuuripärand.

“Ma tulin [Rahvakultuuri Keskuse] koolituselt koju ja ütlesin, teate, meil on kodus kultuuripärand!”

Pärimuskultuuri sädeinimesed

Virumaa pärimuse **tõeliseks südameks** ja **mootoriks** on **kohalikud sädeinimesed**, kelle tegevust kannab selge missioonitunnetus. Pärimuse hoidmine ei ole nende jaoks pelgalt töö, vaid, nagu ka eespool mainitud, pigem elustiil ja sisemine veendumus, mille kaudu tuuakse kogukond kokku ja tagatakse traditsioonide jätkusuutlikkus. Seejuures on oluline märgata, et pärimuse kandja ei pea tingimata olema mitmendat põlve virukas – eriti Ida-Virumaal nähakse suurt potentsiaali ja ootust ka sisserändajates ning uutes elanikes, kes on valmis panustama.

Mitmed pärimuse edendajad mainisid rõõmu allikana seda, et **säravaid inimesi, gruppe ja ettevõtmisi ikka leidub**. Sädeinimesed annavad eeskuju ka teistele ja motiveerivad tegutsema. Nende panust hinnatakse teiste valdkonnas tegutsevate inimeste poolt kõrgelt.

Rõõm sädeinimestest

Hinnatud pärimuse kandjatena toodi välja nii **õpetajaid**, kes õpilastes huvi sütitavad, kindlaid **kohalikke** tegijaid kui ka inimesi **väljastpoolt Virumaad**, kes panustavad Virumaa pärimuse

hoidmisse. Ühe toetuse mõjuna nähti ka seda, et see aitab väärtustada **vanemat põlvkonda**, kes järeltulevatele põlvedele teadmisi edasi annavad. Nähakse, et tänu toetusmeetme mõjule on üha rohkem virumaaalasi valmis ise pärimuse edendamisse panustama.

Silmapaistvatest inimestest toodi välja näiteks Jaanus Põlder, Lääne-Virumaal Maie Orav, Mare Taar, Marge Lepik, Ahto-Lembit Lehtmets ja Anne Nõgu (valdkonna toetajana kohalikus omavalitsuses), Ida-Virumaal Anne Uttendorf, Maris Kriisa, Kaarin Aamer, Heino Jäger ja Reeni Painik ning väljaspoolt Virumaad Ingrid Rüütel ja Mall Hiimäe.

“Üks kohalik, tuttav inimene kurtis, et see praegune kultuurijuht [Ahto-Lembit Lehtmets] on ikka hull, et enam ei saa üldse kuskil ära käia. Et nii palju toimub kogu aeg, nii palju kultuuri on Kadrinas.”

“Meil on nii ägedad harrastusteatrid, rahvapillimängijad, käsitöö, lugude rääkijad või lugude kogujaid ja kirjapanijaid on ju ka.”

Silmapaistvatest rühmadest toodi välja Lääne-Virumaal näiteks rahvatantsuansambel Tarvanpää, Kadrina Kadrid, Viru-Nigula Mehed ja Väike-Maarja pasunakoor, Ida-Virumaal Alutaguse muusikud ja Lüganuse kapell.

Kuigi Ida-Virumaal nähakse potentsiaalsete pärandikandjate ja pärimuse valdkonna arendajatena näiteks sisse rännanud õpetajaid, siis teisalt peavad eelkõige muude rahvaste pärimuse kandjad positiivseks **eri pärimuse kandjate tegutsemist Ida-Virumaal**. Eri rahvusseltside seas tegutseb Narvas aktiivselt näiteks Ingeri maja, kus tutvustatakse eri toidu- ja kultuuriõhtute raames aktiivselt soome-ugri rahvaid. Samuti leidsid venekeelsed osalejad, et nende kollektiive on ilmunud rohkem nähtavale ja et riik toetab neid varasemast rohkem. Suurema riikliku toetuse kohta arvati, et see tuleb osalt hirmust, et muidu saadakse toetust Venemaalt.

“Nüüd, kui Narva on soome-ugri [kultuuri]pealinn, toimub palju üritusi ja see on väga rõõmustav. Me tegutseme nüüd Rahvaste Majas, kus on 11 rahvuskultuuriseltsi.”

Väljakutsed sädeinimeste hoidmisel

Pärimuse harrastajad puutuvad kokku arvukate väljakutsetega. Üks suur probleem valdkonnas tegutsemisel on **vabatahtlikkus**. Pärimuse ja ka laiemalt kultuurivaldkonnas eeldatakse liiga palju tasuta tööd, mis viib inimeste ülekoormuseni. Valdkond saab vähe toetust, mille tõttu jäävad palju olulised tegevused ära.

“Sageli mõeldakse, et rahvakultuuri teevad entusiastid niikuinii, tasuta. Aga miks see peab nii olema?”

Kuna eestvedajaid on vähe, sõltub ühest inimesest väga palju ning kui üks eestvedaja või juhendaja kaob eest ära, võib terve rühma tegevus soiku jääda, nagu juhtus Uhtna Pasunakooriga. **Juhendajate vähesust** soodustab see, et ühe inimese õlgadel on sageli väga suur koorem ja ta võib kergesti läbi põleda. See ei meelita ka noori inimesi juhendajaks saama. Ühe entusiastliku eestvedaja soovitus oli, et pärimusega tegelemist peab olema mõõdukalt.

“Enne kui me sellest aru saame, et seda on hoida vaja, saavad kandjad otsa. See on kõige suurem mure.”

“Kui üks aktiivne inimene väsib, võib terve tegevus hääbuda. Meil on liiga palju, mis seisab ühe inimese õlul.”

Teise probleemina toodi välja, et **inimesed pole harjunud ise tegevusi eest vedama**, vaid pigem kultuuri tarbima. Selleks et leiduks rohkem eestvedajaid, tuleks muuta mõtteviisi üleüldiselt, mitte ainult seoses pärimuse valdkonnaga.

“Üleüldse kodanikualgatused, need ei ole mitte ainult pärimuskultuuri teema, vaid tavaliselt on see, et keegi peab tegema meile midagi ja meie tuleme ja tarbime. See mõtteviis on hästi tugev.”

Eri osapooled pärimuse edendamisel

Virumaa **pärimuskultuuri elujõulisus** ei tugine üksnes üksikute entusiasmist kantud sädeinimeste tegevusele, vaid vajab jätkusuutlikuks toimimiseks **laiapõhjalist ja mitmekesist süsteemi ja koostööd**. Pärimuse elushoidmiseks vajalikku tugivõrgustikku pakuvad suurel määral nii Viru Instituut, festivalid kui ka kultuuriasutused ja Eesti Rahvakultuuri Keskus.

Viru Instituut

Märkimisväärne roll Virumaa pärimuse edendamisel on **Viru Instituudil**, olles end tõestanud **aktiivse** korraldaja ja usaldusväärse koostööpartnerina, olles eestvedajaks nii murrete kogumisel kui ka vajalike õppematerjalide ja koolituste pakkumisel.

“Ilma nendeta oleks meil ikka väga vaene kõik see – Viru instituut teeb suurepärast tööd.”

“Viru instituut on meil ikkagi väga suurepärane koostööpartner, rääkimata siis ka Tartu Ülikoolist, kes noh, kust hakkad minema, sealt ikkagi tuleb kaaslast, kellega koos teha ja kellega koos kuskile jõuda.”

Uuring tõi aga kitsaskohana välja instituudi **ebaühtlase nähtavuse**: kui aktiivsed sädeinimesed on tegemistega kursis, siis laiemal ringil jaoks on instituudi roll ja koostöövõimalused sageli ebaselged. Tulevikus oodatakse instituudilt selgemat ja järjepidevamat kommunikatsiooni. Ühtlasi tuleks instituudi tähelepanu ja tegevus suunata ka **Ida-Virumaale**, tagades sealsete tegijate aktiivsema kaasatuse ja informeerituse, mis praegu on jäänud Lääne-Virumaa varju. Olles aktiivne mõlemas maakonnas, täidaks Viru Instituut oma eesmärgi Virumaa kultuuripärandi hoidmise katusorganisatsioonina.

Tegevuse järjepidevuse seisukohalt on tõsiseks kitsaskohaks Viru Instituudi **püsi rahastuse puudumine**, mis tekitab organisatsiooni töös pidevat ebakindlust. Vajadus iga-aastaselt toetust taotleda pärsib võimekust seada pikaajalisi strateegilisi eesmärgi ja teostada suuremahulisi arendusprojekte. See ebastabiilsus ei mõjuta mitte ainult tegevuste sisu, vaid ka inimressurssi – ebakindel rahastusmudel muudab keeruliseks uute eestvedajate leidmise ja hoidmise, seades ohtu instituudi kui pärimuskultuuri tugisamba jätkusuutlikkuse.

Kultuuriasutused ja kohalik omavalitsus

Pärimuse elushoidmiseks vajalikku tugivõrgustikku pakuvad peamiselt **kultuuriasutused, muuseumid ja ka ülikoolid**. Eraldi kiidavad eestvedajad **Eesti Rahvakultuuri Keskust**, kes hoolitseb, nii nagu teised kultuuriasutused, ruumide, sündmuste ja juhendajate koolitamise eest. Pärimuse kandjatena tuuakse nimeliselt välja ka lisaku muuseumit ja Narva-Jõesuu muuseumi ning Eesti Rahva Muuseumi hariduskeskust, kes käib mh Ida-Virumaa koolitusi läbi viimas. Mitmes vestluses toodi esile Eesti Kirjandusmuuseumi tegevust, muuhulgas digitaliseeritakse seal ka Virumaalt kogutud materjale, tehes info kättesaadavamaks.

Seevastu **kohalike omavalitsuste roll** on jäänud pigem passiivseks taristu võimaldajaks ja reaalne toetus sõltub sageli liiga palju konkreetse ametniku isiklikust huvist. Samuti on omavalitsustele omane liiga kitsas vaade vaimsele kultuuripärandile, mis kipub pärimuse mõistes piirduma vaid rahvatantsu ja koorilauluga. Leitakse, et kohaliku omavalitsuse esindaja kultuuri valdkonnas võiks olla kogunud ja **“targem kui need, kes tema juurde oma murega tulevad, mitte vastupidi.”** Samuti heidavad pärimuse eestvedajad kohalikele omavalitsustele ette ebapiisavat koostööd.

“Igas omavalitsuses on tööl kultuurispetsialist suures linnas, kes vastutabki kultuuri eest, kes peaks tundma seda kultuuri lõhki, lõhki ja olema ise ka enne seda kultuuri natukene rohkem kui mõne kontserdi ära kuulanud. Viga saab sealt alguse, tema ei oska midagi kaasa rääkida. Kui ta ei ole seda õppinud, kui ta ei ole selle sees olnud.”

Samas toodi positiivse eeskujuna välja **Lääne-Viru Omavalitsuste Liidu (VIROL) algatus**, kus teadvustati tantsujuhendajate puudust kui strateegilist probleemi. Selle asemel, et jääda ootama huvi iseeneslikku tekkimist, otsustati rahaliselt **toetada uute tantsujuhtide koolitamist**, tagamaks rahvatantsu säilimine ka väiksemates maakohtades ja koolides.

“Tantsuvaldkonnas hea näide, et kaks aastat või poolteist aastat tagasi VIROL sai ka aru, et see on probleem. Nüüd praegu õpib meie maakonnast vist kuus või isegi kaheksa [inimest] tantsujuhtimist, just nimelt seal täiendkoolituskursusel. Pandi seljad kokku, et me maksame neile kinni selle [koolituse], sellepärast et me saame aru, et muidu väikestes kohtades enam ei ole kedagi [õpetamas]. Et siis peab natuke omalt poolt ka panustama, kui lihtsalt oodata, et see huvi tekiks.”

Virumaa pärimuse jätkusuutlikkuse tagamisel on kriitilise tähtsusega omavalitsuste ja eri organisatsioonide proaktiivne tegevus ning koostöö.

Sündmused ja ettevõtmised

Sündmuseid ja festivale nähakse samuti olulise elemendina pärimuse säilitamiseks ja neist toodi välja näiteks festival Viru Folk, kirivööpäevad, Mandoliinijämm, pärimusfestival Viru Särü, Rannapungerja üritused, folklooripidu Kirde Killad, Mäetaguse noorte ja laste pärimusmuusika laager. Samuti mainiti Eesti-Läti-Leedu pärimusfestivali Baltica, mis liigub igal aastal külakorda ühest Balti riigist teise. 2026. aastal on rahvusvaheline pärimuspidu taas Eestis, kus mitmedki pärimuse entusiastid osaleda plaanivad.

Kuigi projektipõhisust enamjaolt kritiseeritakse, siis nähakse ka väikestel ettevõtmistel positiivset mõju. Toetust saanud projektid annavad inspiratsiooni ning **ühest pärimusega seotud tegevusest võib välja kasvada järgmine**. Näiteks Rannapungerjal on pärimusega seotud tegevused esialgsest rääbisekultuuri tutvustamisest palju laiemaks muutunud. Näiteks on tehtud kaks aastat viktoriini kohaliku pärandi teemal, aga ka töötube, pärimusega seotud näituseid ja joonistusvõistlusi, pärandipäeva.

“Tore on vaadata seda, kuidas just seal Peipsi-äärsel Rannapungerjal on koolitused, üritused käima läinud, algasid nad rääbisekultuuri tutvustamisest ja sellel aastal olen ma saanud hästi palju tagasisidet pärimuskultuuri tutvustamise ürituselt sealsamas Rannapungerjal.”

Valdkonnas tegutsejate jaoks on motiveerivad ka **tunnustused, koolitused ja üleskutsed väljaspoolt**. Need võivad olla üleriigilised valdkonna tunnustused, nagu Etnokulp, aga ka

piirkondlikud, nagu Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu aasta kogukonna tulehoidja auhind. Rahvamuusikute jaoks on motiveeriv laulupeo raames toimuv rahvamuusika pidu. Lisaks toodi positiivsena välja Õiglase Ülemineku Fondi mentorkoolitusi ja Kirjandusmuuseumi kogumisaktsioone, mis innustavad kodulugu uurima.

Positiivse pärimuse edendaja näitena toodi välja ka **Piibe teater**, mille eesmärgiks on tutvustada publikule Eesti ajaloo sündmusi ning pöörida see pärimusega. Nii on lavastus "Viimane metsavend" seotud Alutaguse piirkonna ajaloo, aidates sel moel Ida-Virumaa kultuuripärandit elus hoida ja laiemale publikule tutvustada. Ka kirjanik ja kunstnik Aleksander Suumani elust ja luulest inspireeritud lavastus "Kuulus on kummaline" tuuakse hea näitena Virumaa kultuuritegelaste tutvustamisest.

Ettepanekuid sädeinimeste ja teiste osapoolte hoidmiseks pärimuse edendamisel

Järgnevalt toome välja üleüldised soovitusel (pärimus)kultuuri strateegiliseks arendamiseks – need on baasiks nii sädeinimeste kui ka haridus- ja kultuuritöötajate hoidmisele ning võimestamisele:

- Mõelda strateegiliselt läbi **kultuuritöötajate palgakorraldus**;
- Tuleks arendada **kodanikuühiskonda**: õhutada kogukonna algatamisvõimet ja isetegemist;
- Tööandjad võiksid töötajatele anda **kultuuritoetust** (nagu praegu sporditoetust);

“Kui meil on sporditoetused, et võin minna tennist mängima vabal ajal, tööandja natukesel toetusel, et sama hästi võiks ka kultuuri tarbida. Mis tähendab ka seda, et ma ei tarbi seda kultuuri telefonis, vaid lähen kohale, osalen mõnes vastavas ringis või treeningus.”

- Luua **uus retsepti liik vaimse tervise hüvanguks**: tuleb tarbida kultuuri;
- **Suurendada huviringide kättesaadavust** (eriti lastele aga ka täiskasvanutele);
- Riik peaks **toetama kultuurihooneid**, et tagada nende säilimine ning võimalus neid ühtlasi kultuuri ja pärimuse edendamiseks kasutada;
- **Õiglase tasu muusikutele** ja ning suurendada teadlikkust muusikute tööst (tihti ei saada aru, miks teenus nii palju maksab);

“Tuleb väljastada retseptid vaimse tervise hüvanguks: tuleb tarbida kultuuri, nagu on juba Hollandis praktiseeritud küll nii-öelda pilootprojektina ja ka Eestis on selliseid uuringuid tehtud. Nii et “Kultuuri tarbimine läbi meditsiini massidesse” kui nüüd loosung veel ette lüüa.”

- Muuseumide kui pärimuskultuuri kandjate rolli parem teadvustamine;
- Kultuuritöötajad võiksid **oma tööd** ja valdkonda **rohkem kohalikule omavalitsusele tutvustada**, et kohalikud omavalitsused näeksid ja mõistaksid, kui mitmeid tähelepanu nõudvaid aspekte kultuuri valdkonnas on ja miks see on oluline. Tutvustamine võiks muuhulgas keskenduda sellele, et see oleks nõ ametnike keeles, tuua näiteid numbrites jne.

“Sa pead kogu aeg käima ennast tegelikult tutvustamas. Ega ta ei saagi teada või ei peagi teadma kontserdile tulles, milline töö ja maht seal taga on. Me lähme vaatame balletietendust, me ei taha tegelikult teada, mis kõik seal taga [on], me tahame seda ilu nautida. Aga nendele otsustajatele, raha jagajatele võib-olla ikkagi peab käima rohkem tõesti ennast tutvustamas, et kas te saate aru, mis see meie tundide maht on. Kui me korrutame selle oma inimestega, on ju, see tuleb tõesti väga-väga suur. Panna see nende keelde, võib-olla numbrite keelde, et siis nad suudavad seda paremini [mõista].”

- Eraldada **Viru Instituudile püsirahastus**, et tagada stabiilsus ja kindlustustunne;

Pärimuse edendamise erinevad osapooled rõhutavad kõik koostöö tähtsust, seega on mitmed ettepanekud seotud just koostöö arendamisega:

- Tuleks soodustada ja arendada **kogukondade vahelist koostööd** ka **Eesti teiste piirkondadega**, nt Setomaa ja Virumaa vahel.

„Mida rohkem me koos teeme, seda parem. Kui igaüks oma nurgas nokitseb, siis ei jää [pärimus] kestma.“

- Viia **kokku ühe valdkonna inimesi** (muusikuid, autoreid jne) ja julgustada nende vahelist koostööd;
- Tuleks luua pärimusega seotud **juhendajate võrgustik ja koolitussüsteem**;
- Arendada **koostööd Virumaa omavalitsuste, haridusasutuste, kultuuriasutuste ja teiste pärimust kandvate institutsioonide vahel**;

Laste ja noorte kaasamine

Laste ja noorte kaasamine on pärimuse edendamisel teema, mida teadvustatakse ja tähtsustatakse. Sellele pööratakse muude tegevuste kõrvalt eraldi tähelepanu ja noorte kaasamise nimel pingutatakse. Nähakse, et haridusasutustel on pärimuse edendamisel oluline roll ning eriti Lääne-Virumaal on selle osas suuri samme tehtud. **Järelkasvu puudust** peetakse siiski probleemiks ning Virumaal seostatakse seda osalt rahvastiku vananemisega ja noorte kolimisega linna või välismaale, aga ka sellega, et noori on järjest raskem tegevustesse kaasata.

Rõõm pärimusega tegelevatest lastest ja noortest

Kuigi noorte pärimuse juurde toomine on kohati murekoht, rõõmustatakse **laste ja noorte üle, kes pärimusest huvituvad või kes on saanud vanavanematelt teadmisi**, mis pole enam iseenesest mõistetavad. Kui lapsed on vanavanematega tihedamalt seotud, kandub neile edasi rohkem vaimset kultuuripärandit. Näiteks kuulsime lugu õpetajalt, kes näeb selget vahet lastel, kes suhtlevad vanavanematega ja kes mitte: ta tõi näite lasteaialapsest, kelle vanavanemad on talupidajad ning kes seletas pikalt ja põhjalikult, mis on saunaviht. Samas kui mõned lapsed ei teadnudki, mida “viht” tähendab, sest saunakultuur on uue põlvkonna jaoks tihti seotud vaid spaas käimisega.

“”See on see, mille ma iga laupäev võtan kaasa, kui saun on” vastab kuueaastane. “Tead, see on niimoodi, et kasevihad peavad olema enne jaani valmis tehtud.” Siis ta ütles mulle: “Noh, ega sa ei peagi kasest tegema, nõgesest võib ja no kadakast võib ka, aga tead, see ei ole nagu mulle.” Ja ta rääkis meile nendest vihtadest, ma arvan, üks kümme-viisteist minutit. See on see, kuidas seal kodus seda asja on ette söödetud. Midagi teha ei ole, ikka iga laps on oma kodu peegel. Neid asju tuleks teha nii kaua, kuni vanem põlvkond veel kellelgi kuskilt on.”

Samuti nähakse, et noored tulevad kaasa pärimusega seotud konkurssidega.

“[Viru Instituudi] konkurssidel ma näen, et neid noori, kes mingisuguseid töid kirjutavad või kokku panevad, et neid on küll omajagu, et ei saa öelda, et see kultuuripärand või need üritused on suunatud ainult mingisugusele vanemale generatsioonile.”

Haridusasutustel on pärimuse edendamisel suur roll ning positiivsena toodi välja, et **koolides ja lasteaedades on hakatud rahvakalendri tähtpäevade tähistamist uuesti rohkem sisse viima**, näiteks proovitakse taas elustada santimise traditsiooni. Seejuures tõsteti esile pigem Lääne-Virumaa haridusasutusi.

Suure saavutusena mainiti Rakvere Reaalkooli folklooritundide läbiviimist kolmanda klassi õpilastele. Samuti kiideti lasteaedade koostööd Viru Instituudiga, mille tulemusena on ka mudilastele pärimus lasteaia õppekavades sees.

“Lasteaiaõpetajad, tänu Viru Instituudile, nüüd minu arvates täitsa kenasti said selle pärimuse aine tööle ja asjad liiguvad väga mõnusalt. Me teame, mida üks või teine teeb, saame neid ideid koos jagada ja koos on lihtsam.”

On tähtis võimaldada huvilistele lastele ja noortele pärimusega seotud tegevusi ja kasuks tuleb **paindlikkus**, nii nagu ühes koolis, kus rahvatantsurühm moodustati kolmanda klassi poistest ja neljanda klassi tüdrukutest, kuna just nemad tahtsid tantsida. Lisaks on õpetajal võimalik viia õpilasi koolist välja ning teha koostööd näiteks kohalike seltsidega – ühelt kohaliku seltsi eestvedajalt kuulsime lugu sellest, kuidas kooliõpilased käivad nende seltsis kodulooga seotud uurimusi tutvustamas.

Lisaks uuringus osalenud Lääne-Virumaa lasteaiaõpetajatele on ka **pärimusmuusikud järelkasvu suhtes üsna optimistlikud**. Muusikal on teistmoodi **võlu**, mis **kõnetab** laia,

erinevas vanuses sihtrühma, pakkudes rõõmu eelkõige muusikast ja seltskonnast. Eriti oluline on siinjuures taaskord **õpetaja eeskuju** ja suunamine. Üks sõimerühma lasteaiaõpetaja kirjeldas, kuidas pärimust on võimalik juba väga väikestele edasi anda, just nimelt lugude ja lauludega. Tema ise ütleb alati lastele järgmise tegevuse ettepaneku läbi laulu, ühe viisi peale on tehtud mitu palvet:

“Lasteaias ma ei ütle, et “Lapsed, lähme käsi pesema”, [vaid] lauldes “Tule aga tule, tule aga tule, palun tule käsi pesema” Ja kõik tulevad. Selle võrra [jäävad] käsklused ära, mida niigi on palju tänapäeval. Sa saad nad loomulikumal viisil [kaasa tegema].”

Olulise pärimuse edasiandmise tegevusena nähakse **laste- ja noortelaagreid**. Laagris ollakse mitu päeva koos tavapärasest teistsuguses keskkonnas, kus saab argielu unustada, ja selline keskkond soodustab õppimist. Suurt väärtust nähakse laagrite juures ka selles, et osalejad saavad veeta aega valdkonna meistrite seltskonnas, ka väljaspool õppetööd.

“Just seal laagris, need noored saavad olla meisterpillimehe mõjuväljas. Söögilauas istume kõrvuti või käime õues.”

Seejuures peeti tähtsaks, et toetused võimaldavad tagada lastele ja noortele pärimuse edasi andmiseks vajalikud **õppevahendid**. Ühtlasi saab noorem põlvkond tänu toetusmeetmele **võimaluse laulu- ja tantsupidudel** käia, mis on samuti omamoodi

laagrivormis, luues ühtsustunde väljaspool kodu- ja koolikeskkonda.

“Siin on nüüd üks kuldreegel iga kollektiivi kohta: kui ta lapsena ja noorena seda ei tee, ükskõik, kas ta laulab või võimleb, tantsib, loeb näitemängu, siis pärast ta seda tegema ei hakka, nii imelik kui see ka ei ole. Vaat lapsena, kui sa saad ta kätte ja saad ta laulma, siis ta laulab. Kõik muidugi ei laula edasi, aga üldmass jääb laulma.”

Ka Ida-Virumaa kontekstis näevad eesti pärimuse kandjad **potentsiaalseid positiivseid muutusi seoses eesti pärimuse levikuga muukeelsete noorte hulgas**. Näiteks toodi välja, et juba praegu on kooliõpilaste tantsurühmi, kus noored tantsivad väga hea meelega eesti rahvatantse. Lootust annab ka eestikeelsele õppele üleminek, kuna keeleõppega kaasneb paratamatult kultuuriga tutvavamaks saamine.

“Kui meil täna on üldhariduses üleminek eestikeelsele õppele, siis sealt tekib küsimus, et me ei saa ainult keelt vahetada kunstlikult, vaid tegelikult see tähendab terviklikku lähenemist Eestile kogu õppetöös, millest suur osa on ju ka kultuur ja seal sees pärimus.”

Üks võimalus on pakkuda lastele ja noortele eraldi tegevusi, mis võiksid neid kõnetada, teine võimalus on aga **julgustada täiskasvanuid lapsi** enda tegemistele **kaasa võtma**. Ühe kohaliku seltsi eestvedaja rääkis, kuidas neil on lapsed alati teretulnud:

“Vahet ei ole, mis tegevus see on, üldjuhul võib alati võtta oma lapsed kaasa. Las nad siis jooksevad siin ringi, see ongi ju see meie pärand, mida me tegelikult neile alateadlikult kaasa anname. See, et nad siin laua all kaasa kõõluvad, las nad kõõluvad!”

Väljakutsed laste ja noorte kaasamisel

Kõige teravamana probleemina joonistus välja nii Ida- kui ka Lääne-Virumaal **järeldkasvu puudus**. Eriti peeti järeldkasvu probleemiks väiksemates kohtades, mis asuvad keskustest kaugemal. Seda seostati osalt rahvastiku vananemisega ja noorte kolimisega linna või välismaale, aga ka sellega, et noori on järjest raskem tegevustesse kaasata.

“Vanemad tantsijad jäävad ühel hetkel kõrvale ja noori on järjest raskem kaasata. Nad tahaksid küll tantsida, aga mitte mitu korda nädalas.”

Sideme tekkimises pärimusega on **palju juhuslikkust** – palju sõltub perest, õpetajatest ja sellest, kas laps või noor satub kokku mõne sütitava pärimusega seotud inimese, ürituse või tegevusega. Ühe murekohana mainis üks osaleja omast kogemusest näiteks seda, et vanemad võtavad lapsi järjest vähem üritustele kaasa, mistõttu ei saa lapsed pärimusega loomulikult teel kontakti. Teistsuguse kogemusega osaleja ütles, et lapsi on küll piisavalt, aga teismelisi väga vähe. Kui ühest küljest leiti, et noori peab pärimuse juurde teadlikult tooma, siis teisest küljest nenditi, et noorena võib tekkida trots pärimusega tegeleda ka siis, kui vanemad

„Noortel, kui neid ei kasvatata lapsepõlves selles vaimus, on raske rahvakultuuri omaks võtta. See tuleb siis alles hiljem, vanusega... Hakkad aru saama alles viiekümneselt.“

“Lastest ei ole puudus, lapsi võetakse kaasa. Aga teismelistest on küll puudus. Teismelisi, tundub, et see asi ei huvita. Keda pole lapsena viidud sellistesse kohtadesse, see võib-olla lähebki kaduma. Kui ollakse lapsena käidud pärimusüritustel, siis kui ka vahepeal jääb käimata, siis ma usun, et mingil hetkel leitakse tee tagasi.”

pärimuse peale hakataksegi mõtlema tihti alles siis, kui ollakse juba vanem. Sellegipoolest on noores eas tekkinud side ka siis kasuks.

Noorte kaasamine valmistab sageli raskusi, sest tuntakse, et **noortes on keeruline huvi tekitada**. Oluline on ka eakaaslaste eeskuju. Pärimus peab olema tehtud noortele n-ö söödavaks, pandud

neile sobivasse tänapäevasesse vormi. Selleks ei ole kõigil aga oskusi või ideid.

“Me oleme väga palju püüdnud saada noori, aga vist on need tegevused siiski ebahuvitavad olnud. Kui tullakse uute ideedega, mis näiteks võimaldaks ka palju rohkem noori, oleks noortele huvitav, siis selle peaks juurde liitma. Aga praegu ei ole...”

Nagu pärimuse mõiste ja pärimusse suhtumise peatükis mainitud, peetakse pärimust väga isiklikuks teemaks, mistõttu **ei saa seda noortele peale sundida**. See eristab pärimust mõnest teisest kooliprogrammis olevast teemast, näiteks ettevõtlikkus.

“See on üks asi, mida me koolides ei saa öelda, et te peate nüüd tegema. Kui on mingid ettevõtlikkuse programmid, siis on ju lihtne anda käsk kätte. Aga pärimus on jah, hästi isiklik teema, seda alati ei saa ette öelda, et me nüüd kõik peame nii tegema.”

Siiski leitakse, et pärimus peaks olema lasteaedades ja koolides osa programmist, et lastel ja noortel oleks võimalus pärimuse juurde jõuda. Hetkel nähakse **haridusasutustes pärimuse käsitlemisel vähe süsteemsust** – ainult kalendripühade tähistamisest jääb väheks. Suurem süsteemsus vähendaks pärimuse juurde jõudmise juhuslikkust, kuna **praegu sõltub väga palju õpetajast**. Õpetajate oskused ja huvid on ebaühtlased, mis seab haridusasutuste tegevusele piirid. Pärimusega tegelemiseks napib ka nii metoodilist tuge (materjalid, koolitused) kui ka aega. Entusiastlikumad õpetajad on valmis pärimuse edendamisse panustama, kuid tunnevad vajadust suurema koostöö järele nii teiste Virumaa haridusasutustega kui ka riigiga, et luua pärimuse edendamises järjepidevus.

Samuti tajuvad näiteks muuseumitöötajad olulise probleemina seda, et **õpetajad ei näe muuseumikülastusi, kontserte ja muid pärimuslikke tegevusi õppekava osana**, mistõttu tehakse haridusasutustega liiga vähe koostööd. Seejuures on pärimustegevustesse raskem siduda Ida-Virumaa koole ja lasteaedu.

“Õpetajad, ma ei tea, miks, aga ei oska näha muuseumit kui nii-öelda selle kooli õppekava osana. Nad ütlevad, et mul läheb päev raisku. Vot ma sellest ei saa aru, et ei osata lõimida või enda jaoks lahti mõtestada, et kui ma käin seal muuseumitunnis, kui palju ma saan sealt seda, mis mul tegelikult seal õppekavas ongi.”

Virumaa pärimuse tulevikku nähakse **ettevaatlikult optimistlikuna**. Kõik osalejad usuvad, et pärimusel on tulevik, kui luuakse järjepidev tugi ja põlvkondade side. Tuuakse välja, et tänapäeval üha vanemas eas lapsevanemateks saamine mõjutab omakorda seda, et lapsed

ei pruugigi oma vanavanemaid tundma õppida. Samuti on murekohaks linnastumine, mille tagajärjel elab ka vanavanemaid maal üha vähem.

“Sellesama globaliseerumise ja linnastumisega meil ei ole neid maavanaemasid enam. Maavanaemad elavad ka linnas täna, ta ei puutu kokku ei selle kirstu ega rehetarega... Kui vanaema kaob, kaob terve maailm – me peame selle enne üles kirjutama...”

“Kui mina veel noor olin, siis me pidime 19-20.aastaselt mehele minema. Aga praegu noored ei mõtlegi selle peale. Kui

mina läksin 19.aastaselt mehele, siis minu vanemad olid veel noored, nad said noorelt vanaemaks. Ja me mäletame veel oma vanaema ja võib-olla veel vanavanaema, aga nüüd see põlvkond, kes tuleb peale, nad ühte vanaema enam ei näe.”

Ühtlasi toodi välja, et leidub ka palju vanavanemaid, kes ei soovi oma mälestusi jagada, sest need on seotud küüditamiste ja sõdadega ning on liiga valusad.

Ettepanekuid järelkasvu suurendamiseks

Järgnevalt toome välja mõtteid ja ettepanekuid, kuidas lapsi ja noori pärimuse valdkonnas kaasata, pärimusse huvituma panna ja pärimust paremini haridusvaldkonda põimida:

- **Pärimuse juurutamisega** tuleks alustada juba **lasteaias** kui lapsed on vastuvõtlikud, sh soetada **lasteaedadesse rahvariided**;

“See [pillimees] tuleb omale kasvatada, ega see on igal alal niimoodi. Ta ei teki kuskilt niimoodi nagu õun õunapuu otsas.”

- **Pärimus** tuleks **riiklikul tasemel haridussüsteemi juurutada** ning teha seda **süsteemselt**, anda õpetajatele suunised ning pidada silmas, et pärimusest rääkides ei viidata näiteks ainult mardi- ja kadripäevale, vaid ka teistele tähtpäevadele ja kohalikele väärtustele;

“Kui me ei pane neid karedate rahvariideid neile lasteaias selga, siis miks me arvame, et nad kolmandas klassis seda tahavad? Ja tahavad rahvatantsu tantsida?”

“Kui me võtame näiteks pärimuse tutvustamise koolidele, lasteaedadele, siis see võiks olla mitte projektipõhine. Mitte selline, et Viljandi rahvamuusikud kirjutavad projekti ja siis tulevad ühel

kenal kevadpäeval kuskile kooli ja teevad oma pillimängu ära ja lähevad ära, onju. Vaid see võiks olla täiesti kooli- ja lasteaiaprogrammis ka püsivalt.”

- Pärimuse juurutamisel haridussüsteemi mõelda läbi muuhulgas see, **kuidas kaasata** ja toetada selles protsessis ka **lapsevanemaid**, sest laste pärimushuvi kujunemisel on just perel tähtis roll;
- Haridusasutused võiksid olemasolevaid **pärimusega seotud materjale** omavahel **jagada**, sh rohkem omavahel suhelda ja kogemusi jagada, erinevaid üritusi läbi viia;
- Lapsi ja noori tuleb pärimuse teemade puhul kaasata **mänguliselt** ja kasutada selleks **visuaalsust** ning **digitaalseid võimalusi**. Visuaalsed võimalused annavad võimaluse lihtsamini kaasata ka vene keelt kõnelevaid lapsi ja noori;

„Pärimus peab jõudma TikToki, mitte ainult kooliõpikusse.“

„Noored tuleb tuua pärimuse juurde mängu kaudu – mitte käsu, vaid huvi kaudu.“

“Värviraamat või töövihik, kus on mustrid ja nende tähendused, oleks imeline abivahend vene peredele.”

- Pärimusega seotud tegevuste peale sundimise asemel tuleb lastele ja noortele näidata **eeskuju**;

- Näidata läbi projektide lastele ja noortele võimalusi **pärimuse** ja **ettevõtluse** sidumiseks;
- Tuleb toetada, väärtustada ja **julgustada noorte omaalgatusi ja noorte kaasamist** pärimuse projektidesse, sh toetada noorte kaasamist seoses digipärimuse projektidega;
- Tuleb toetada ja läbi viia pärimusega seotud kohalikke **laagri- ja ringitegevusi**.

Pärimuse eri väljendusvormid

Virumaa vaimse kultuuripärandi silmapaistvamate valdkondadena tuli esile **rahvamuusika ja rahvatants**. Intervjueeritavad leidsid, et paratamatult saavad pildile need pärimuse osad, mis on üleriigiliselt laiahaardelised. Toetusmeetme mõju materiaalsele pärandile avaldub kõige selgemalt kahes valdkonnas: **rahvarõivaste** ja trükitud **raamatute** ja **õppematerjalide** kaudu.

Rahvamuusika

Virumaa pärimuskultuuri toetusmeede on aidanud tagada, et need kultuurivaldkonnad ei hääbuks. Tänu toetusele on rahvamuusikaga tegelemine märgatavalt elavnenud, mille aluseks peetakse ka toetuse kaudu loodud või levitatud koolitusmaterjale, noote ja CD-plaate. Lisaks konkreetsetele sündmustele nagu Mandoliinijämm, on meede aidanud kaasa pärimuskultuuri järjepidevusele, toetades **rahvapillide tutvustamist lasteaedades** ja erinevate **koolikontsertide** korraldamist, mis tagab traditsioonide edasikandmise noorema põlvkonna hulgas.

Muusikud tõid välja, et oluline on toetada nii uusi kui vanu tegijaid ning mitte peljata töötlust – just nii elab muusikapala edasi ja kõnetab ka uusi põlvkondi. Eraldi nähti väga positiivsena Lääne-Virumaa muusikakoole, kus on võimalik rahvapille õppida. Eriti kerkis esile Tapa

“See on oluline, et sul on hea pill kohe [õppimise] alguses. Pillil ja pillil on vahe.”

muusikakool, kus õpetajad on suutnud tekitada noortes pärimusmuusika vastu sügavat huvi. Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetmel nähakse mõju ka pillide soetamisel, rõhutatakse kui oluline on õppimisel ja

mängimisel pilli kvaliteet.

Pärimusmuusika harrastajate puhul jäi mulje, et muusikaga tegelemisel ei ole pärimus ja pärimuse edendamine otseselt eesmärk omaette, vaid nemad naudivad eelkõige muusikat ja soovivad seda edasi anda. Muusika on **“midagi hingele”**. Mandoliinijämmil ja ka intervjuudes tuli selgelt esile, kuidas lisaks muusika tegemisele on oluline sotsiaalne pool ning mõnus ja lõbus olemine.

“Kildu saab, tore on proovis!”

“See on tore ja lõbus. Ja see on ka selline tore sotsiaalne võrgustik, mis hoiab kokku omavahel erinevalt võib-olla mõne teise žanri sotsiaalsest võrgustikust.”

“See on elementaarne, see kuulub inimeseks olemine juurde, see kuulub normaalse kodanikukasvatuse hulka see pillimäng, nagu vanasti aadlikel, et see peab olema, see on nii loomulik kuidagi.”

Üks uuringus osaleja peab **pillimängu** lausa **elementaarseks oskuseks**, viidates ühtaegu nii loomulikkusele kui ka sellele, et pillimäng ei ole lihtsalt hobi, vaid vajalik kasvatusviis ja oskus, mis näitab, et inimene on võimeline distsipliiniks ja koostööks.

Lisaks isiklikule eneseväljendusele pakub muusika unikaalset võimalust **kogukonna kaasamiseks**, kaotades tavapärase barjääri esineja ja publiku vahel. Üks uuringus osaleja tõi ilmeka näite Estonian Voicese kontserdist Narvas, kus saavutati eriline sünergia: publik laulis saalis regilaulu kaasa ning lavale olid kaasatud ka kohaliku muusikastuudio tüdrukud. Selline lähenemine mitte ainult ei rikasta kontserdielamust, vaid loob ka tugevama sideme külalisesinejate ja vastuvõtva kogukonna vahel, muutudes passiivsest meelelahutusest ühiseks kogemuseks.

“Ma arvan, üks võti kindlasti on, et artistid, kes tulevad, et nad kaasaksid kohalikke.”

Rahvatants

Sarnaselt muusikavaldkonnale kerkis rahvatantsu teemalistes aruteludes esile kaasamise ja eestvedajate eeskuju olulisus pärimuse edendamisel. Lääne-Virumaa paistab silma mitmete sütitavate rahvatantsuõpetajate ja kollektiivide poolest, nagu eespool mainitud rahvatantsuansambel Tarvanpää. Tantsurühmad toimivad siinkohal kogukonnana, kus kehaline kogemus loob tugeva grupikuuluvuse tunde.

“Kui ma mõtlen oma Tarvanpää ajale. Ja esimesed väliskülalised, keda Tarvanpää kutsus ja kõiki [rühma liikmeid], et see [kogukondlikkus ja pärimus] nagu kandub edasi siinamaani, sellest on niivõrd hea meel ja selline tugev üksus sooritab seda.”

Siiski ei nähta rahvatantsu vaid mineviku staatilise pärandina – osalejad rõhutasid korduvalt **vajadust uuenduslikkuse järele**. Oluliseks peetakse, et rahvatants käiks ajaga kaasas ja suudaks kõnetada tänapäeva inimest. Näitena toodi esile stiilide sünteesi tantsupidudel, kus pärimust on kombineeritud moodsamate vooludega, sealhulgas räppmuusikaga.

“Rahvatantsu sees pean väga oluliseks ka uuenduslikkust ja uue loomist, et rahvatantsu valdkond käiks ajaga kaasas.”

Kuigi Virumaa tantsukultuuris domineerib tugevalt seatud ehk lavaline rahvatants, on ka **seadmata tants rohkem levimas**. Järjest enam on mõlemas maakonnas kanda kinnitamas tantsuklubide formaat, mis toob pärimuse inimestele lähemale sundimatuses õhkkonnas.

Siiski pörkub see suundumus piirkondlike hoiakutega – erinevalt Lõuna-Eestist, kus pärimustants on au sees, peetakse Virumaal prestiižsemaks just lavatantsu.

Olulise sotsiaalse aspektina joonistus aruteludest välja **rahvatantsu potentsiaal muukeelse elanikkonna kaasamisel** pärimusega seotud tegevustesse. Kuna tants on keeleülene tegevus, võimaldab see osaleda pärimuskultuuris ka ilma perfektse eesti keele oskuseta, aidates seeläbi vähendada barjääre kogukondade vahel. Eriti Ida-Virumaa kontekstis toodi positiivse näitena esile kohalike noorte osalust, keda iseloomustati kui väga "temperamentseid" tantsijaid, rikastades seeläbi siinset tantsupilti uue energiaga.

"Tantsu koha pealt mulle tundub, et Lõuna-Eestis on pärimustants, mitte rohkem au sees, aga sellest peetakse rohkem lugu, aga meie piirkonnas on pigem lavatants. Et pärimustantsu [puhul] mõeldakse, et see on liiga lihtsakoeline, ei osata seda niivõrd võib-olla hinnata."

Rahvarõivad

"Mis veel saab olla inimese ja rahvakultuuri vahel siduvamaks asjaks, kui see, mida sa kannad."

Rahvatantsu ja -muusika olulisus ning laulu- ja tantsupidude traditsioon tõstavad omakorda ka **rahvariiete** tähtsust. Rahvarõivad toimivad **visuaalse kommunikatsiooni** vahendina, näidates kandja juuri, kuuluvust ja identiteeti. Nähakse, et toetusmeetmel on mõju **huvi** suurendamisel **kohalike rahvariiete vastu**. Üha rohkem on näha rahvariiete kandmist pidulikel vastuvõttudel ning igapäevaelus on märgata stiliseeritud rahvuslikke rõivaid või rahvariietega seotud detaile. Ka Eesti Rahva Muuseumis käiakse üha rohkem rahvariiete kohta infot otsimas. Toetusmeetme hindamiskomisjon jagas teadmist, et Rakveres on eraldi rahvarõivaste tuulutamise päevad, kus inimestel on võimalus näidata oma rahvariideid ning kuigi Ida-Virumaal on sellest üritusest oma kodukandis juba kümme aastat huvitatud oldud, ei ole selle organiseerimiseni jõutud.

ERKi Virumaa pärimusmeetme ühe mõjuna nähakse muuhulgas **rahvariiete tegemise õpitubade korraldamist**, mis võimaldab väiksemat kulu rahvarõivastele kui ka iseõppimise soodustamist ja tööoskuste edasi andmist.

"See on väga-väga kallis. Loomulikult omaosalusi kogutakse ka. Aga väga suur tugi on ikkagi ka materjalide hankimisel või siis õppimisel, kuidas ise teha. Nad õpivad neid pärimuslikke töövõtteid ja juba ongi mingid oskused ka edasi antud. See on mitu kärbest ühe hoobiga ja samal ajal ta siis aitab sündmuseks ette valmistada, mis siis saab toimuda tänu sellele, et kuskilt tuleb toetusmeede, mis aitab seda korraldada."

Samas nähakse Virumaa pärimuskultuuri toetusmeedet kui olulist rahvarõivaste autentsuse ja oskusteabe säilitajat. Rahvarõiva valmistamine on kõrgelt

"Ärge laske neid mingitel külaõmblejatel õmmelda, seal peab olema see oskaja taga. Seal on nõelapiste ka kas sedapidi või teistpidi väga oluline."

hinnatud spetsiifiline oskus, mis nõuab süvenemist ja mida ei saa massiliselt toota, mistõttu arvas mõni osaleja, et rahvariiete õmblemine tuleks jätta siiski vaid spetsialistidele.

Pärimuslik kirjandus

Virumaa pärimuse säilitamisele on kaasa aidanud ka **rahvapärimuse kogumine ning raamatute kirjutamine pärimusteemadel**. Hoolimata digitaalse infoajastu domineerimisest, joonistub mitmete osalejate tagasisidest välja vajadus pärimuse füüsilise talletamise järele. Näiteks kuna **viru murre** ei ole kirjakeele mõjul väga püsima jäänud, siis peetakse oluliseks ka murde talletamist raamatutesse. Nii toodi ohkusega välja luuletaja ja kunstnik Suokassi luulekogu, mis on kohalikus viru murdes.

Kui digitaalne informatsioon on oma olemuselt hajuv ning kaob kergesti nõ “musta auku” või infomürasse, siis **trükitud** raamatud ja õppematerjalid pakuvad **stabiilsust**. Füüsiline raamat on kui kultuurimälu ankur, sest see tuletab end riulis meelde, fail arvutis mitte. Toetus raamatute väljaandmiseks on seega oluline teadmiste säilitamise vorm, mida digitaalne formaat üksi ei suuda tagada.

Väljakutseid pärimuse edendamisel

Mõned murekohad on seotud tihedamalt väljakutsetega, mida esitavad tänapäeva maailmas toimuvad arengud. Üheks keskseks neist on **tehnoloogia areng ja sellega seotud**

kiire infovoog, mis pärsib süvenemisvõimet ja vaimsust. Tuntakse, eriti õpetajate seas, muret selle üle, et laste ja noorte süvenemisvõime muutub järjest kesisemaks.

Kiires infovoos võtavad ka paljud muud teemad tähelepanu ära, inimesed kipuvad olema üleüldiselt väga hõivatud ja pärimus võib jääda kergesti

“Täna lastele üldse midagi õpetada on peaaegu lootusetu. Ta tuleb tundi ja küsib *millal see tund läbi saab?*, sest ta tegelikult tahaks hoopis telefonis olla.”

tagaplaanile. Seda soodustab **teiste valdkondade prioriseerimine** ühiskonnas ja kitsamalt koolides, näiteks pööratakse rohkem tähelepanu digipädevuste ja ettevõtlikkuse arendamisele.

Lisaks teeb pärimuse edendajatele muret see, et pärimus on esindatud eelkõige sündmustel, ent **ei ole enam igapäevaelu osa**. Leiti, et pärimus peaks

olema funktsionaalne, aga on praegu liiga kunstlik. Teisalt on üritused siiski oluline osa pärimuselust ja siin nähakse probleemi **festivalide ära kadumises või nii-öelda äravajumises**. Näiteks toodi Viru Särü folkloorifestival, mis oli pikka aega väga tähtis osa

“Inimestel on kõike muud nii palju teha. Või võib-olla ka tõesti see, et meie koolid on täna suunatud hästi suures osas selle ettevõtlikkuse peale. Kuigi ka pärimusega sobiks see kokku, sest siin saab olla ka väga ettevõtlik.”

Virumaa pärimuselust ning Kirde Killad, mis ei näi rahvast enam samavõrra huvitavat nagu varem.

“Tundub, et praegune [Kirde Kildade] formaat on oma aja ära elanud. Tundub, et rahvast ei huvita, ei tulda kohale.”

Raskusi tekitab festivalidele muuhulgas **kultuuriürituste ülekorraldamine** – konkureerivaid üritusi toimub samaaegselt järjest rohkem ja kõikidele üritustele külastajad lihtsalt ei jõua.

“Pakutava kultuuri hulk on kordades kasvanud ja see on ikka juba meeletu. Võtame kõik need teatrid – ega ma mäletan veel aegu, kus suvelavastusi oli Eesti peale [vähe]. Mäletan Vargamäel hakati suvelavastusi tegema. See oli suur asi, vooris sinna meeletult autosid, tolmutpilved üleval. Nüüd on nii, et igas külas on oma suvelavastus ja lihtsalt ei jõua.”

Pärimusega tegelemine ei ole praegu ka kõigile ligipääsetav. Üheks probleemiks on **majanduslik ja piirkondlik ebavõrdsus**. Huviringid ei ole maal alati kättesaadavad ja võimalust noort kaugemale huviringi viia ei pruugi perel olla.

Muuseumidesse ja kultuuriüritustele jõudmist takistavad selleks vajalikud väljaminekud (nt piletihind) ja transpordiprobleemid. Eriti suuri väljaminekuid tuleb teha lapse laagrisse saatmiseks, mis on probleemiks eriti mitmelapseliste perede jaoks.

“Nii lapsevanemal kui koolil on raske käia lakkamatult välja jälle viis eurot sinna, kuus eurot tänna. Rääkimata transpordiprobleemidest, et maalt jõuda muuseumidesse või teiste kultuuriürituste tarbimiseni. Kui sa ikkagi ei ole osa saanud mingist toredast näitusest või oled jätkuvalt kinni, et muuseum on tolmunud koht ja raamatukogus on jube igav, kui sind ei ole sinna viidud, siis see ei hakkagi toimima teisiti.”

Samas tõi mitu osalejat just nimelt välja **tugeva seose kultuuri säilimise ja maaelu vahel**. Autentne pärimus ja rahvuslik identiteet on kõige elujõulisemad just maapiirkondades ning maale kolimine on teadlik juurte juurde naasmine, mis loob soodsa pinnase pärimuse loomulikuks edasikandumiseks. Pärimusega tegelemisel on tähtis isiklik kogemus ja kuna valdavalt elatakse täna linnas, siis ei ole inimestel enam maaelu kogemust, millele on pärimus algselt üles ehitatud.

“Ja ega kultuur säilib ikka kõige rohkem maal. Ja rahvas säilib maal. Rääkisime siin just viimasel kokkutulekul, et hea, et eestlased on hakanud linnast maale tulema, talusid ostma ja.. Siis on lootust, päris ausalt.”

Laulupeo raames toimuva rahvamuusikapeo ja tantsupeo kontekstis on ligipääsetavus samuti mitmetele rühmadele murekohaks. **Rahvamuusikapeo repertuaari peetakse keeruliseks,**

“See aasta oli väga palju kollektiive, kes jäidki [rahvamuusikapeost] kõrvale või mingil hetkel otsustasid protsessis, et nad ei saa neid lugusid selgeks ja nad ei tulnudki rahvamuusikapeole. See on pigem selline uus trend, varasematest aastatest sellist suurt katkestamist ei ole olnud.”

kõik ei küündi nõutud tasemeni ja peavad loobuma, mis võib viia pillimängimise täieliku lõpetamiseni.

Tantsukollektiividele on jällegi probleemiks **tantsupeole pääsemiseks vajalikud rangete nõudmistega rahvariidekomplektid**. Rahvariided on kallid ja kohati on keeruline leida head tegijat. Samuti võivad inimesi eemale peletada ranged nõuded rõivakomplektide autentsusele, mida kõik nii oluliseks ei pea.

Lisaks on pärimuse harrastamisel mureks sageli **ruumipuudus**, eriti rahvatantsu puhul. Ruumide rentimine tähendab rahakulu, mille katmine võib olla keeruline või isegi võimatu. Koolides võib tekkida probleem, et rahvatantsule pole kohta, kus terve kool saaks koos tantsida. Samuti on ruumipuudus seotud asutuste (nagu seltsimajad või noortekeskused) tegevuse lõpetamisega, mis on probleemiks eelkõige väiksemates kohtades. **Väga palju sõltub kohalikust omavalitsusest** – sellest, kui palju kohalik omavalitsus soovib ja saab toetada. Lisaks leidsid nii pärimuse edendajad kui ka valdade esindajad ise, et valdade vahel tehakse valdkonnaga seoses liiga vähe koostööd.

Ida-Virumaad nähakse vaimse kultuuripärandi valdkonnas võrreldes ülejäänud Eestiga vähem aktiivsemana, näiteks osaleb Ida-Virumaalt võrreldes teiste piirkondadega laulu- ja tantsupeol märgatavalt vähem kollektiive. Üheks põhiliseks väljakutseks on **venekeelse elanikkonna eesti pärimuse juurde toomine**, kuna neil ei ole sellega loomulikku sidet. Seega tuleb leida tee pärimuse juurde pigem kunstlikult. Seejuures peetakse teisalt takistuseks venekeelse elanikkonna tõrjumist eestikeelse elanikkonna poolt – **venekeelseid inimesi ei lasta kergesti sisse** ja pärimuse valdkonda hoitakse nende jaoks justkui suletuna.

Ettepanekuid väljakutsete lahendamiseks

Väljakutsete lahendused jagunevad kolme kategooriasse: digimaailmaga seotud ettepanekud, pärimuse edendamisega seotud ettepanekud ja konkreetset Virumaa pärimuse edendamiseks välja toodud ettepanekud.

Digimaailmaga seotud ettepanekud:

- Reklaamida rohkem **digiarhiivide** võimalusi, et huvilised leiaksid infot pärimuse kohta kiiremini;
- **Siduda tehnoloogia pärimusega**, nt toota tavaliste kaisukarude asemel regilaulu laulvad kaisukarud;
- Kasutada **tehisintellekti loominguliselt**, nt lasta kirjutada tehisintellektil pärimusnäidend;
- **Tutvustada** vanemale generatsioonile (aga miks mitte ka üldse kõigile põlvkondadele) **digivõimalusi**;

- **Pärimust** tuleks **tänapäeva konteksti ümber mõtestada**, pärimust edendades tuletada meelde, et pärimuslikkus ei seisne üksnes traditsioonide säilitamises, vaid ka loovuses ja mugandamises.

Pärimuse edendamisega seotud ettepanekud:

- Pärimuskultuuri edendamine nõuab **järjepidevust** nii **toetuste** kui **tegevuste** näol. Kohandada hanke- ja rahastusreegleid rahvakultuuri eripärale ning luua püsiv ja õiglane rahastusmudel Ida- ja Lääne-Virumaa rahvakultuurile;
- Luua **pärimuse edendamise strateegia maakonna kaupa**: Lääne- Virumaale ja Ida-Virumaale,
- Käsitleda **pärimust rahvusliku julgeoleku osana**;
- Tõsta avalikku teadlikkust rahvakultuuri väärtusest ja rollist sidusas ühiskonnas;

„Avalikkusel võiks olla rohkem tähelepanu. Näiteks kodulugu aitas kaasa suguvõsade uurimine. Võiks olla ka kampaaniaid – “Minu küla tants” või midagi sellist, mis natuke tõmbaks.“

- Toetada pärandoskuste õpetamist läbi kogukondade ja koolide;
- Luua **pärimuskoolitused muusikaõpetajatele** ja kogenud **muusikutele**, et laiendada pärimuse edendajate ringi;
- Jätkata **üleriigiliste auhindade ja üritustega**, et hoida pärimust rohkem pildis: nt Etnokulp, kirivöö päevad;
- Toetada ja läbi viia **projekte, kus vanem ja noorem põlvkond saavad koos olla** ning luua põlvkondadevahelist sidet, näiteks mentorlus- ja põlvkondadeüleste teadmiste edasiandmise projektid, eri põlvkondade kohtumised hooldekodudes, põlvkondadeülesed tantsutunnid jne;

“Seda on väga keeruline teha, aga jube häid näiteid on olemas selle kohta, kuidas koolilapsed tulevad [õpetavad] memmedele arvuti käsitlemist või siis memmed räägivad lugusid vanadest aegadest ja lapsed istuvad ja kuulavad. Võsul on hästi kihvt seltskond, üks vanemaealiste selts, kes üritab just sellist koostööd tekitada ja luua huvitavat sünergiat erinevate põlvkondade vahel. Ja seda on jube kihvt vaadata.”

Virumaa pärimuse edendamisega seotud ettepanekuid:

- Luua eraldi **toetus ja/või kompensatsioon** kultuuritöötajatele, sh muusikutele ja dirigentidele **Ida-Virumaale tulekuks** ja õpetamiseks, aga ka väiksematesse kohtadesse üle Virumaa;

“Ma olen mitu aastat kaasanud vanemaealiste seenioride tantsurühma kooli, kus me oleme siis koos [noortega] tantsinud, mänginud, meisterdanud. Pärimust saab hoida läbi generatsioonide vahelise koostöö ja edendada. See on nagu üks võimalus, võib-olla, mille peale ei ole väga mõeldud.”

- Huvikoolide juhendajad Ida-Virumaal võiksid olla eesti kultuurielu ja pärimusega kursis, luua neile eraldi koolitused;
- Luua juurde püsitöökohti Eesti Rahvakultuuri Keskusesse, et nii Lääne- kui Ida-Virumaal oleks vähemalt kolm või neli rahvakultuurispetsialisti;

“Mõtlengi seda, et kui mul on neli töötajat, ega nad ei pea kõik ühes kohas istuma, ongi üks on Narvas, üks on Lüganusel, üks on Jõhvis, üle maakonna saab need laiali.”

- Luua püsirahastusega töökohti ja regionaalne kompetentsikeskus Ida-Virus, kus on huvilistel võimalik pärimusega seotud oskusi õppida ja seeläbi neid säilitada;

“Meil seda loomemajanduse ja väikeettevõtlust on niivõrd vähe võrreldes teiste maakondadega, Pärnu või Saaremaaga, ülivähe on seda oskust ja kompetentsi, kes siin hakkama saaks”

- Taaselustada (folkloorifestival) Viru Säru;
- Populariseerida Virumaal senisest veel rohkem toidukultuuri

Pärimuskultuuri toetusmeetme üldine mõju

Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme puhul kinnitavad enamus uuringus osalejaid, et ilma toetuseta poleks võimalik hakkama saada – toetus tagab Virumaa pärimuse jätkusuutlikkuse ja aitab tõsta üldist pärimusteadlikkust ja pärimuse märkamist. Kohalike pärimuse edendajate jaoks ei ole see lihtsalt lisaraha, vaid

„Ilma nende väikeste toetusteta oleks vaikus. Need on nagu hapnik.“

“Mida rohkem me neid projekte teeme ja edasi kanname, seda laiemalt jõuab ka üle Eesti teadmine, et pärimus ja rahvakultuur ei ole ainult Tartu või Viljandi, vaid vahepeal saab neile ka natuke ninanipsu teha, et me siin Virumaal ei istu niisama, meil on ka oma pärimus, oma kultuur.”

tunnustus nende tegevuse eest ja kriitilise tähtsusega majanduslik süst.

„Ilma nende rahata jääks paljugi tegemata. Mitte keegi meist ei jaksaks oma pensionist pidusid korraldada.“

Leitakse, et toetuse mõju saab pigem hinnata kvalitatiivselt, et mõista selle kultuurilist ja pikaajalist väärtust. Ühtlasi on toetuse mõju keeruline hinnata, kuna see kipub avalduma alles aja möödudes, mitte kohe sündmuse järel. Seega ei ole täpset mõju

(vähemalt vahetut) võimalik kohe näha. Küll aga rõhutasid mitmed toetuse taotlejad kui ka hindamiskomisjoni liikmed, et mõju ei pea ja ei saagi olla tihti väga suur ning ka väike mõju on väga tähtis. Pärimuse edendajad ise arvavad, et ei saagi eeldada, et pärimuskultuur on massikultuur.

“Kui meil tuleb pärimuse sündmusele juba kümme-viisteist inimest, siis me peame olema sellega juba õnnelikud ja rahul, sest et kui me nüüd järjepidevalt neid asju teeme, siis iga kord läheb see sõna natukese võib-olla laiemaks. Ja mine tea, võib-olla on meil varsti juba 30 inimest seal saalis.”

Toetused on kogukondade jaoks elutähtsad, kuid mõju on piiratud rahalise mahu tõttu.

Toetuse mõju suurus on otseselt seotud panustatud ressurssidega – kui eelarve või toetuse määr on väike, ei saa ka oodata, et toetuse üldine mõju oleks väga suur. Arvati, et toetusmeetmete tingimused üleüldiselt soosivad

„Need projektid ei ole lahendus, need on hapnikumaskid.“

kvantiteeti mitte kvaliteeti. Samas leidsid pärimusega tegelejad ise, et mõju tuleks otsida laiemalt, mitte ainult Virumaa piires – toetused mõjutavad kogu Eesti riiki. Näiteks laulupeol saab rahvarõiva ilust osa ka publik ja see tekitab ühtsus- ja uhkustunnet kõigi lauluväljakul olevate inimeste vahel.

“Asi on ju *summa summarum* kokku: üldsus ja kogu Eesti riigile, mida sa teed. Sa ei tee ju ei lapsele ega Rakvere linnale, vaid kogu Eestile on see rahvakultuur. Ja nüüd siis üks, kes teeb, see peab omaosaluse panema. Teine, kes ei tee seda, ilma omaosaluseta, ta vaatab seda.”

Positiivsena nähakse ka asjaolu, et Eesti Rahvakultuuri Keskuse Virumaa pärimuskultuuri toetusmeede on **eraldi pärimuse valdkonnale suunatud**. Virumaa traditsioonid saavad eraldiseisva tähelepanu, mis aitab tugevdada kohalikku kultuurilist identiteeti. Toetusmeede aitab kaasa mitte ainult maakonnale tähelepanu toomises, vaid aitab ka väiksemaid külasid Eestis rohkem pilti tuua. Näiteks on üle Eesti kuulsaks saanud rääbise soolamine ja söömine Rannapungerjal, mis on ka vaimse kultuuripärandi nimistusse kantud.

Samas peetakse **ebavõrdseks**, et mõne piirkonna toetus (nt Mulgimaa, Setomaa, Kihnu) on kaks korda suurem kui Virumaa oma. Erinevad toetussummad mõjutavad Eesti eri piirkondade vahelist konkurentsi, luues tunnetuse, et Virumaa pärandit peetakse riiklikus

pildis vähem oluliseks või esinduslikuks kui teiste piirkondade pärandit. Virumaa pärimusmeetme komisjon tõi välja, et pärimusega seotud taotlusi Virumaalt on vähem kui mujalt Eestist.

„Kaks suurt maakonda saavad [toetust] vähem kui üks saar – see ei ole õiglane.“

Seda, et Virumaa pärimuskultuuri **toetusmeetme alla on koondatud** palju väga **erinevaid tegevusi erinevatest valdkondadest**, peeti nii positiivseks kui ka negatiivseks. Lai ampluaa tagab tegevuste mitmekesisuse ning pärimuse edasikandumise eri valdkondades. Nii toetusmeetme kaudu loodud materjalid kui ka korraldatud sündmused on mõlemad võrdset olulised ning avaldavad pärimuskultuurile mõju. Samas nähti erinevate valdkondade koondumist ühe toetusmeetme alla ka kitsaskohana, mis muudab tegevuste hindamise raskemaks: keeruline on öelda, mis on rohkem toetust väärt, näiteks kas rahvarõivaste soetamine või sisuline üritus.

“Kas ikka terve lasterühma rahvarõivakomplektide tegemine on täpselt see Virumaa pärimuse edasikandmine. Tegelikult ta on, aga kui täiskasvanute puhul nõutakse õpielementi, siis noorte puhul võib lihtsalt soetamise kinni maksta. Muidugi ta on kasulik, kõigil on vaja seda, aga... Kui nii palju erinevaid tegevusi lähevad kõik ühte toetusprogrammi, siis mõned neist võivad lihtsalt tahaplaanile jääda. Kui me paneme ühte programmi kokku materiaalsed asjad, üritused ja vaimse kultuuripärandi näiteks trükised, kas see kõik mahub sinna? Vahendid on ju piiratud.”

Toetuse piirangud

Virumaa pärimuskultuuri toetusmeedet nähakse üliolulise ja tänuväärse pärimuse edendamisel, kuid siiski toodi intervjuudes välja ka toetuse varjukohti. Esimene oluline murekoht toetusmeetme puhul on see, et kui aktiivsed pärimuse edendajad välja arvata, siis **paljud potentsiaalsed toetuse saajad Virumaal ei ole meetmest teadlikud**. Samuti ei pruugi kultuuritegijad ise eristada, millise toetaja vahendeid nad oma projekti puhul parasjagu kasutasid. See peegeldab, et riiklik ja regionaalne rahastussüsteem on taotleja silmis anonüümne. Üks uuringus osaleja tõi välja, et ei Virumaa pärimuskultuuri toetusmeede ega ka ükski teine toetus ei paista kuidagi eriliselt silma, neid tuleb osata märgata. Vestlustel tuli esile ka see, et loomeinimeste seas on tihti

“Selleks, et MTÜ-na jõuda selle infoni, kust mingit raha saab taotleda, tuleb ikkagi neid võimalusi stabiilselt läbi kammida, et ega keegi seda käsi pikal pakkuma ei tule.”

Ühtlasi tuuakse välja, et toetusmeetmel **puudub selge tagasisidemehhanism**, mistõttu taotlejad ei tea täpselt, miks nende projekte ei rahastatud. Selge tagasiside puudumine on demotiveeriv. Läbipaistmatuse tõttu on pärimuse edendajatel keeruline oma tulevase taotlusi parendada, jättes neile tunde, et nad on pigem subjektid, kelle üle otsustatakse, kui partnerid, kes panustavad kultuuripärandi hoidmisse. Kui inimesed ei saa rahuldavat tagasisidet, tekib kergemini ka tunne, et toetusmeetme hindamiskomisjon on erapooletu.

Komisjon tõi omakorda välja, et on tundnud puudust toetust saanud projektide aruannete lugemisest. Hetkel komisjoniliikmed aruandeid ei näe.

“Siis nende aruannete kaudu saab selle tagasiside, mis mõju sellel asjal üldse oli.”

Järgmine oluline kitsaskoht puudutab toetuse **rahalist mahtu** – raha antakse, kuid vähem kui tegelikult vaja. Mitmed osalejad arvasid, et pigem jätta projekt täiesti rahastusest ilma kui et anda toetust poolikult. Vaid osa vajalikust summast saades tekib stressirikas olukord, kus tuleb uuesti mõtlema hakata, millised on edasised variandid, et projekti raha kokku koguda. See tähendab jätkuvat kalkuleerimist, kas kogu summa on ikkagi võimalik kokku saada ning mis siis saab kui täismahus toetust ei saa. Osalisest toetusest ei julgeta samas loobuda, sest kardetakse, et järgmisele projektile ei pruugi niimoodi toetust üldse saada.

“Mulle tegelikult meeldib see variant rohkem, kus nad ei vähenda ja pigem ütlevad, kui neile see projekt ei meeldi. Kas kõik või mitte midagi. See on ka normaalne, kui arvatakse, et see projekt näiteks ei vääri toetust sel aastal või rahasid on vähe, toetame siis kedagi teist saja protsendi ulatuses.”

“Jah, oled sundolukorras, sa pead tegelikult planeeritust rohkem omadest vahenditest (lisama). Aga siis tegelikult antakse vähem, siis sa oledki, et kus me selle puudujäägi saame? Nõme oleks raha tagasi ka anda, aga tegelikult endale teed nagu karuteene mõnes mõttes.”

Palju **võrdlesid** osalejad Virumaa toetusmeedet **teiste toetusmeetmetega**. Eriti toodi esile Kultuurkapitali (KULKA) toetussüsteem, mida peetakse kohati ERKi Virumaa pärimuskultuuri toetusest inimlikumaks. Mitmed osalejad rõhutasid Virumaa toetusmeetme tüütut **menetlusprotsessi**:

“See menetlusprotsess on suhteliselt tüütu, väga pikk on see ooteaeg võrreldes võib-olla KULKA-ga, mis läheb järjest nagu paremaks ja mugavamaks.”

Samuti tuleks pöörata tähelepanu **arusaamatusele seoses pärimuse mõistega Virumaa toetusmeetme kontekstis**. See jätab kohalikud tegijad ebakindlusse selle suhtes, millist osa nende traditsioonist institutsioon väärtustab. Ebaselged definitsioonid suruvad alla potentsiaalselt uuenduslikud või piiriülesed pärandivormid Virumaal. Ka toetusmeetme

„Inimesed segavad omavahel ajalugu ja pärimust – nad ei julge taotleda, sest ei saa aru, mis kuulub kuhu.“

komisjon ise tõdes, et taotlejad vajavad sisulist tuge. Taotlust küsitakse ka ajaloolistele projektidele, kus on mõni pärimuslik element samuti sees, nt metsavendade teema. Keeruline on tõmmata piir, kust lõpeb pärimus ja algab ajalugu.

“Kõige rohkem tekitab ebaselgust just nimelt see, mida hinnatakse Virumaa pärimuskultuuriks. Mina olen kord saanud ja teinekord ei saanud. Ja vastused olidki täpselt nii, et seekord komisjon otsustas nii, seekord naa. Ja kui sellest tahetaksegi teha ainult folklooriga ja rahvakultuuriga tegelev toetus, siis tulekski nii öelda, et ärge tulge sinna teiste asjadega, mis ei puuduta seda. See lihtsalt tekitabki totaalset segadust, et kui ma tean, et see on tüütum foor ka kui KULKA, siis ma lähen parem sinna KULKASSE.”

Paaris intervjuus mainiti ka toetusmeetme **tehnilisi piiranguid**. Näiteks seda, et taotluse koostamisel tuleb teksti pidevalt salvestada, vastasel juhul kaob kogu taotlus (ka seda on juhtunud ja siis on see eriti frustreriv), kui ka seda, et nõutud read taotluses on hoopis puudu.

Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme tingimustes sisalduv **nõue esitada mitu võrdlevat hinnapakkumist** pälvis toetuse taotlejatelt tugevat kriitikat, kuna seda peeti liigseks ja ebaratsionaalseks bürokraatiaks, eriti loomingulise töö puhul. Taotlejate sõnul on mitme pakkumise

“Kui me räägime tõlkijatest, kuraatoritest, loovtegijatest, käsitööldest ja nii edasi – miks ma pean võtma ühele muusikule teise hinnapakkumise kõrvale, kui ma tahan just nimelt sedasama konkreetset inimest saada, see on minu meelest täiesti jabur.”

küsimine tüütu ja sageli ebavajalik, eriti olukorras, kus soovitakse kaasata spetsiifilist loome- või käsitööinimest. Samuti rõhutati kohaliku majanduse ja koostöö toetamist. Tihti

on pärimusega seotud teenused spetsiifilised ning kohalikke pakkujad ei ole piisavalt, mis võrdlevate hinnapakumiste nõude tõttu viib vajaduseni otsida tegijaid üle Eesti, selmet toetada ja teha koostööd sobiva kohalikuga. See omakorda vähendab toetuse väärtust ja kohalikku mõju.

“Kui ma tean, et meie maakonnas on jumala hea tegija, aga ma pean võtma üle Eesti.. Ma saan aru, bürokraatia, kõik, aga sellega ma toetan ka omakandi seda käsitöölist, eks ju, et teeme koostööd. Ja see on palju suurema väärtusega kui see, et ma pean laskma kuskil Lõuna-Eestis teha need rahvariided”

Üleüldiselt eri toetuste piirangutest

„Pärimus vajab hingamist, mitte tükeldatud rahastusvoore.“

Lisaks tuli esile mitmeid probleeme, mis kehtivad lisaks Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetmele ka teistele toetustele. Kõik osalejad rõhutasid, et **toetusmeetmed on pärimustegevuse ellujäämise eeltingimus**, aga probleem on toetuste **projektipõhisus ja ebastabiilsus** – pärimust ei saa hoida “projektide kaupa”.

Pärimuse edendajad soovivad, et rohkem projekte oleks regulaarsed ning projektidel oleksid ka jätkutegevused. Järjepidev toetus tagab pärimuse jätkusuutlikkuse.

Kultuuri valdkonna alarahastatus tekitab kogukonnas arusaama, et kultuuritöö on osaliselt hobi või vabatahtlik tegevus, mitte väärtustatud jätkusuutlik töö, mis on vastuolus pärimuse elava ja professionaalse edasikandmise põhimõttega. Kuigi mitmetes toetustes, sh ERKi Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetmes, on sisse arvestatud projektijuhtimise tasu, siis projekti taotluse kirjutamine ise on valdavalt vabatahtlik töö.

“See on tsirkus. Aga miks kultuuriga nii tehakse? Selle rahvakultuuri jaoks jääb nii vähe aega, sa võitled kogu aeg nende lollustega, mis sul iga päev vaja on.”

Lisaks tekitab vastumeelsust **administratiivne koormus**, mis võtab muuhulgasliiga palju vaimset energiat. Projekti kirjutamise protsess tundub osalejatele tüütu ja ebaefektiivne. Aruandeid ning sellega seotud kinnituskirju ja digiallkirjastamist peetakse lausa nuhtluseks.

“Ma ei oska kirjutada. Ma võin mängida, ma võin salvestada kümne minutiga mingi loo, kui on vaja, olen seda teinud, palju. Ei oodata ju, et iga inimene oskaks salvestada muusikat. Keegi ei tule selle pealegi! Aga projekti kirjutada, seda justkui kõik arvavad, et see on elementaarne.”

Regulaarsed taotlejad peavad igal aastal kordama **sama** projekti kirjutamise **protsessi**. Tuntakse, et pikaajalise ja eduka töö panust ei tunnustata. Seetõttu soovitakse, et pidevate taotlejatega oleks loodud eraldi süsteem.

“See tunne on tõesti väga sageli, et kogu see energia ja see vaimne võimekus, läheb bürokraatia ajamiseks, mis on arusaadav, seda peab ka tegema, kui rohkem selle loomingulisuse peale.”

Mitmel juhul tuli osalejatega jutuks, et kollektiivis tegeleb üks inimene projektidega ja tänu temale saavad taotlused esitatud. Teised kultuuritegijad loobuvad täiesti toetuse taotlemisest, sest see on kurnav. Vajadus standardiseeritud dokumentatsiooni järele seab olulise takistuse kultuurikandjatele, kellel puuduvad vastavad oskused või ligipääs tehnoloogiale.

Lisaks kritiseeritakse tugevalt **toetussüsteemide jäikust ja hindamismetoodikat**. Projekti kirjutamise etapis eeldatakse projekti taotlejalt täpsust ja ettenägelikkust nii sisulise kui finantsilise poole pealt: tuleb osata täpselt ette ennustada, milline projekt tuleb, jätmata seejuures ruumi sisulise töö käigus tekkivatele muudatustele. Taotleja peab justkui olema juba arvestanud kõikide eelseisvate takistustega ja olema neile lahendused ette valmistanud. Osalejad ütlesid, et loominguliste ja kogukonnapõhiste pärimusprojektide puhul on selline ettenägelikkus keeruline.

„Praegu saab toetuse see, kes kirjutab kõige paremini, mitte see, kes oskab kõige paremini.“

Ida-Virumaal tõi mõni osaleja välja, et **keelebarjääri tõttu on raske toetuste taotlusi koostada**. Samuti mainis üks Ida-Viru osaleja, et jääb mulje, et eestikeelseid koole eelistatakse toetuste jagamisel rohkem. Sellised kõhklused loovad sotsiaalse ja kultuurilise tõrjutuse.

Ettepanekuid toetusmeetme arendamiseks

Eesti Rahvakultuuri Keskuse Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme kitsaskohtadele mõeldes tõi osalejad välja mitmeid mõtteid ja ettepanekuid, kuidas toetusmeetet parendada ning seeläbi Virumaa pärimust edendada.

- **Toetusmeetet** võiks **rohkem reklaamida**, et rohkemad taotlejad toetuseni jõuaksid;
- Teha veel **teavitustööd**, mida Virumaa pärimuskultuuri toetusmeetme puhul peetakse pärimuseks ja mida mitte;
- Eraldada **Viru Instituudile püsirahastus**, et tagada stabiilsus ja kindlustustunne;
- Juba toimivad, end tõestanud **iga-aastased projektid** võiksid olla **püsirahastusel**.
- Luua pikaajalised **uurimis- ja kogumise programmid**;
- **Jaotada** toetus ja **toetuse summad vastavalt teemale**: näiteks üks toetus materjalidele (rahvariided, trükised) ja teine toetus sisulistele tegevustele (üritused, koolitused);
- **Taotlemisvoore** võiks olla **rohkem kui üks kord aastas**;

- **Tõsta** toetusmeetme aastast **toetusmahtu** vähemalt 100 000 euron;
- Luua **püsitaotlejatele eraldi kategooria**, mille puhul nad ei pea näiteks enda kollektiivi iga kord uuesti tutvustama ja kirjeldama;
- Rakendada **erireegleid**, mille puhul **ei pea küsima mitut erinevat hinnapakumist**, näiteks loominguliste tööde puhul või teatud summast alates. Eelistatud võiksid olla kohalikud pakkujad;
- Toetusmeedet tutvustades **rääkida** võimalikult **lihtsalt** ja **selgelt** ja anda **selgemad juhised** taotluste kirjutamiseks
- Muuta toetuse taotlemise **protsess kasutajasõbralikuks** nii, et ka algajad oskaksid toetust küsida;

Samuti tehti ettepanekuid ja soovitusi üleüldiselt toetusmeetmete süsteemile:

- Luua **ühine taotlusvorm** sarnaste valdkondadega toetusteks (et iga toetusmeede ei oleks eri taotlusankeediga, vaid ;
- Luua **ühine veebileht**, kus on välja toodud kõik eri toetused (praegu toetusi keeruline eristada, valik on kirju ja kõik on eri lehtedel);
- Korraldada **rahastusteemalisi koolitusi ja mentorlust** kogukondadele.

Uuringu kokkuvõte

2025. aasta augustist detsembrini viis Antropoloogia Keskus läbi uuringu, mille eesmärk on anda ülevaade Eesti Rahvakultuuri Keskuse Virumaa pärimuskultuuri **toetusmeetme tunnetatud mõjust** pärimuse säilimise ja jätkusuutlikkuse kontekstis. Ühtlasi on mõjuanalüüs oluline kogukonnale, et tagasivaatena analüüsida toetust saanud tegevuste mõju pärimuse jätkusuutlikkusele Virumaal. Tegemist oli **kvalitatiivse uuringuga**, millesse kaasati individuaalsete intervjuude ja grüpiintervjuude kaudu kokku 79 Virumaa kultuuri- ja hariduselu eestvedajat, sh kohalike omavalitsuste esindajaid.

Virumaa joonistub uuringus välja **mitmekihilise** ja **kontrastse** piirkonnana, kus tööstusmaastikud eksisteerivad kõrvuti mere, metsade ja rabadega. Ühtlasi defineerib Virumaad tugevalt **piiriirigi** staatus: lähedus idapiirile loob kohalike seas ohutunde, mis on pärandivaldkonna seisukohalt oluline, sundides mõtlema kultuuriväärtuste kaitsmisele. Samas on just **meri ja Peipsi järv** need, mis seovad piirkonna üheks tervikuks, kujundades rannakülade elulaadi ja toidukultuuri, kus kalapüük ja sellega seotud oskused on siiani au sees. Siiski tajutakse **Virumaad harva ühtse tervikuna** – selgelt eristuvad kaks väga erineva dünaamikaga kultuuriruumi: Ida- ja Lääne-Virumaa.

Ida-Virumaa iseloomustab sügav **mitmekultuurilisus** ja **"teise Eesti"** staatus. See on piirkond, mida väljastpoolt tulijad isegi sageli pelgavad või peavad **eksootiliseks**, kuid kus sisserändajal on lihtsam omaks saada kui saartel. Siinsed **eestlased** tunnetavad end sageli **vähemusrahvusena**, kelle missiooniks on hoida "Eesti killukest" keskkonnas, kus domineerib vene keel ja kultuur. Kultuurielu on siin tugevalt mõjutanud **ajalooline side Peterburiga**, mille katkemine on jätnud tühimiku. Piirkond ise on **sisemiselt jagunenud**: kui lääne pool (Iisaku, Lüganeuse) vaatab rohkem Rakvere ja ülejäänud Eesti poole, siis Narva piirkond elab omaette rütmis, olles samas uhke oma unikaalsete väärtuste üle nagu Narva-Jõesuu rannad, spaad ja Peipsi-äärsed suvilad.

Lääne-Virumaa seevastu maadleb identiteediga, mis jääb **kahe "suure"** – pealinna ja eksootilise Ida-Virumaa – **varju**. Läänevurulased tunnevad, et peavad end **pidevalt tõestama**, et mitte jääda tähelepanuta. Siinset identiteeti kannab väljend **"viru veri ei värise"**, mis sümboliseerib kohalikku jonni, isepäisust ja soovi asju ise ja hästi ära teha – olgu selleks siis Rakvere kuulsad jõulukuused või meeste tantsupidu. Tuntud **kunsti- ja kultuuritegelased, rahvatants ja rahvamuusika** ning rikkalik **mõisakultuur** koos Lahemaa loodusega moodustab piirkonna visiitkaardi.

Virumaalaste jaoks on **"pärimus"** subjektiivne ja mitmetahuline mõiste, mille defineerimisel jäädakse sageli hätta, segades seda terminitega nagu "vaimne kultuuripärand" või "pärandkultuur". Siiski nähakse selles ennekõike **elavat sidet mineviku, oleviku ja tuleviku**

vahel – see on teadmine sellest, kes sa oled ja kust sa tuled. Kuigi avalikkuses on kõige nähtavamad pärimuse vormid näiteks rahvatants ja rahvarõivad, peavad kohalikud sama oluliseks **argielulist ja varjatud pärandit**: kodulugu, murdekeelt, toidukultuuri ja vanu töövõtteid. Valitseb arusaam, et **pärimus** ei ole staatiline muuseumieksponaat, vaid **elav protsess**, mis muutub ja kohandub ajas – vanad tavapärased oskused (näiteks kirivöö kudumine või põllutööd) on tänapäeval tihti teisenenud identiteeti kandvateks hobideks.

Suhtumine pärimusse on tugevalt **mõjutatud regionaalsest eripärast** ja demograafiast. Ida-Virumaal omandab pärimus **sotsiaalse integratsiooni tööriista mõõtme**: eestlastele on see ellujäämise ja rahvusliku identiteedi hoidmise küsimus vähemusrahvuse staatuses olles, samas kui venekeelne elanikkond näeb pärimuse tundmises võimalust austada kohalikku kultuuriruumi ja leida ühisosa eri rahvusgruppide pärimuse vahel. Lääne-Virumaal tuntakse üldjuhul oma juurte üle uhkust ja nähakse pigem harrastajate hulga kasvu. See, kuidas pärimuse väärtustamist kodukohas või piirkonnas laiemalt hinnatakse, **varieerub** aga võrdlemisi palju. **Nooremad sãdeinimesed** näevad pigem **positiivseid arenguid**, et pärimust on varasemast rohkem näha ja et huvi selle vastu on kasvanud. Need, kes on pärimuse valdkonnas **pikaajaliselt tegutsenud, kipuvad nägema jällegi teravamalt järelkasvu probleemi**, mis on aja jooksul süvenenud.

Pärimuskultuuriga tegelemine omab märkimisväärset **positiivset mõju** inimeste vaimsele tervisele ja heaolule. Keskse väärtusena kerkib esile tugev **kogukonnatunne**, mida toetusmeetme abil korraldatud sündmused ja ühistegevused luua ja hoida aitavad. Lisaks sotsiaalsele sidususele on pärimusel otsene roll **kohaliku identiteedi ja enesehinnangu** tugevdamisel. Teadmine, et kodust kaasa saadud oskused, vanavanemate lood või igapäevased kombes on väärtuslik kultuuripärand, tekitab inimestes uhkustunnet ning tõstab teadlikkust endast kui pärimuse kandjast.

Virumaa pärimuse tõeline süda ja mootor on kohalikud **sãdeinimesed**, kelle tegevust kannab selge **missioonitunnetus**. Pärimuse hoidmine ei ole nende jaoks pelgalt töö, vaid pigem **elustiil** ja sisemine veendumus, mille kaudu tuuakse kogukond kokku ja tagatakse traditsioonide jätkumine. Märkimisväärse eripärana joonistub **Ida-Virumaal** välja **pärimuskandjate ringi avatus**: suurt potentsiaali nähakse ka sisseerandajates ja uutest elanikes, kes on valmis panustama. Üleminek eestikeelsele õppele avab uue võimaluse läheneda Eestile terviklikult, kus keeleõpe käib käsikäes kultuuri ja pärimuse omandamisega. Siiski on valdkonna suurimaks **väljakutseks inimressursi hoidmine**, et pärimuse kandmine ei jääks vaid üksikute entusiastide kanda ja oleks toetatud stabiilse süsteemi poolt.

Valdkonna suurimaks kitsaskohaks on ühiskonnas ja sageli ka rahastajate seas vaikimisi levinud **eeldus**, et rahvakultuuri edendamine ongi loomult **vabatahtlik tegevus**, mida tehakse missioonitundest ja tasuta ning mille kõrval tunduvad näiteks digipädevused või ettevõtlusõpe palju olulisemad. Ühtlasi tunnevad viru pärimuse eestvedajad, et peavad

tegema **topelttööd tõestamaks**, et ka Virumaal eksisteerib arvestatav pärimuskultuur, võideldes levinud eelarvamusega, nagu asuks "päris" pärimus vaid Lõuna-Eestis või Kihnus.

Laste ja noorte kaasamine on Virumaa pärimuse edendamisel teema, mida teadvustatakse ja tähtsustatakse. Suureks probleemiks peetakse **järelkasvu puudust**, mida seostatakse osalt rahvastiku vananemisega ja noorte kolimisega linna või välismaale, aga ka sellega, et noori on järjest **raskem tegevustesse kaasata**. Hoolimata üldisest murest järelkasvu pärast, pakub pärimuskultuuri hetkeseis Virumaal siiski ka põhjust rõõmustamiseks. Leidub lapsi ja noori, kes tunnevad siirast huvi oma juurte vastu ning osalevad **aktiivselt konkurssidel** ja sündmustel. Eesti pärimus kõnetab üha enam ka muukeelseid noori, kes osalevad rõõmuga eesti rahvatantsurühmades.

Uuring toob selgelt esile **perekondliku pärimuse olulisuse**: lapsed, kellel on tihe side vanavanematega, kannavad endas teadmisi, mis muidu kipuvad hääbuma. **Kodu** on pärimuse esmane ja kõige mõjusam peegel. Siiski on sideme tekkimises pärimusega **palju juhuslikkust** – palju sõltub lisaks perele ka õpetajatest ja sellest, kas laps või noor satub kokku mõne sütitava pärimusega seotud inimese, ürituse või tegevusega.

Haridusasutustel, eriti Lääne-Virumaal, on **kandev roll pärimuse edendamisel** ja süsteemsel tutvustamisel. Positiivse eeskujuna tõstetakse esile Viru Instituudi tulemuslikku koostööd Lääne-Viru lasteaedadega, mis on aidanud pärimuse viia ka kõige pisemateni. Edu võtmeks on laste kaasamisel paindlikkus ja mängulisus – olgu selleks poiste ja tüdrukute ühendrühmade loomine vastavalt huvile või lasteaiaõpetaja, kes asendab argised käsud laululise suhtlusega. Erilist väärtust nähakse **laste- ja noortelaagrites ning laulu- ja tantsupidude traditsioonis**. **Õpetajad vajavad** aga senisest suuremat **tuge, rohkem ressursse ja süsteemset koostööd** nii teiste Virumaa haridus- ja kultuuriasutustega (näiteks muuseumidega), kui ka riigiga, et luua pärimuse edendamises kindel järjepidevus ja vältida juhuslikkust.

Pärimuse elushoidmiseks vajalikku **tugivõrgustikku** pakuvad peamiselt **Viru Instituut, kultuuriasutused, muuseumid ja Eesti Rahvakultuuri Keskus**, kes hoolitsevad ruumide, sündmuste ja juhendajate koolitamise eest. Seevastu **kohalike omavalitsuste roll** on jäänud pigem **passiivseks taristu võimaldajaks**, kus sisuline ja rahaline toetus sõltub sageli liiga palju konkreetse ametniku isiklikust huvist.

Eesti Rahvakultuuri Keskuse Virumaa pärimuskultuuri **toetusmeetmel** on piirkonnas asendamatu roll, olles paljude algatuste jaoks ellujäämise eeltingimuseks. Meede aitab katta nii sisulise töö kui ka korralduslike tegevuste vajadusi, pakkudes tegijatele lisaks rahalisele toele ka vajalikku tunnustust. Siiski **vajab rahastusmudel strateegilist vaadet**, et vähendada projektipõhisusest tulenevat ebakindlust ja tagada jätkusuutlikkus. Samuti tuuakse üheks murekohaks **toetuse eraldamine vaid osalises mahus**, mis asetab korraldajad sundolukorda: projekt tuleb ellu viia, kuid puudujääk tuleb katta oma taskust või leida lisavahendeid. Ühtlasi tajutakse ERKi Virumaa pärimuskultuuri toetuse

taotlusprotsessi tehniliselt **ebamugava** ja liigselt **bürokratlikuna**, kus eriti teravat kriitikat pälvib mitme võrdleva hinnapakkumise nõue. Lisaks tuleks tõsta teadlikkust sellest, mis toetuse raames **kuulub pärimuse alla ja mis mitte**.

Virumaa pärimuse **elujõu** ja nähtavuse **garantii** on **laiapõhjaline koostöö**, mis peab toimima kõigil tasanditel: alates külaseltsidest ja lõpetades maakondade vahelise ning riikliku tasandiga. On hädavajalik **luua toimiv võrgustik koolide, muuseumide, kultuuritöötajate ja omavalitsuste vahel**, murdes välja "oma nurgas nokitsemise" mentaliteedist. Eriti suure potentsiaaliga on **põlvkondade vahelise sideme tugevdamine läbi ühistegevuste**, kus noored ja eakad tegutsevad koos – olgu selleks mentorlusprojektid, digioskuste ja pärimuslugude vahetamine või põlvkondadeülesed tantsutunnid. Vaid tugev ja ühtehoidev võrgustik suudab tagada, et Virumaa pärimuskultuur on mitmekesine, elav ja väärtustatud ka tulevikus.